

Research Science and
Innovation House

SYNAPSES:

Insights Across the Disciplines

- Exact Sciences
- Natural sciences
- Medical sciences
- Technical sciences
- Economics
- Philological sciences
- Pedagogical sciences
- Social and humanitarian sciences
- Psychological sciences
- Arts and cultural sciences
- Physical education and sports

editor@universalpublishings.com

universalpublishings.com

zenodo

ISSN

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

SYNAPSES: INSIGHTS ACROSS THE DISCIPLINES

ilmiy-uslubiy jurnali: 31.07.2025-yil.

Ushbu to'plamda « **SYNAPSES: INSIGHTS ACROSS THE DISCIPLINES**» ilmiy-uslubiy jurnali 2025-yil 2-soni 7-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus, Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir, Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti magistranti

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrasini dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdulkarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O‘zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O‘zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo‘rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo‘qon davlat pedagogika instituti. Qo‘qon, O‘zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o‘qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug‘bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O‘zbekiston.

RUHIY HOLATI BUZILGAN SHAXSLARGA NISBATAN MAJBURLOV CHORALARINI TAYINLASH O‘ZIGA XOS JIHLATLARI

Xolikov Farxod Uktamovich

O‘zbekiston Respublikasi Sudyalar Oliy Kengashi
huzuridagi Sudyalar Oliy maktabi tinglovchisi

***Annotatsiya :** Mazkur maqolada aqli rasolikni istisno etmaydigan tarzda ruhiy holati buzilgan shaxslarga nisbatan tibbiy yo‘sindagi majburiy choralarni qo‘llash masalalari yoritilgan. Ruhiy buzilish mavjud bo‘lgan, biroq aqli raso deb topilgan shaxslarning javobgarlik masalasi jinoyat huquqi va sud-psixiatrik ekspertiza nuqtayi nazaridan tahlil etiladi. Majburiy tibbiy choralar – shaxsni davolash, jamiyat xavfsizligini ta‘minlash va qayta ijtimoiylashtirish vositasi sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro tajriba, xususan Yevropa Inson huquqlari sudi, Germaniya va AQSh qonunchiligi misolida taqqosloviiy tahlil o‘tkaziladi. Muallif ushbu sohaga oid qonunchilikni takomillashtirish, ekspertiza standartlarini ishlab chiqish, shaxsiy yondashuvni kuchaytirish bo‘yicha takliflar beradi.*

Kalit so‘zlar: aqli rasolik, ruhiy holat buzilishi, majburiy tibbiy chora, jinoyat javobgarligi, sud-psixiatrik ekspertiza, inson huquqlari, xalqaro tajriba, huquqiy maqom, psixiatrik davolash

ОСОБЕННОСТИ НАЗНАЧЕНИЯ ПРИНУДИТЕЛЬНЫХ МЕР В ОТНОШЕНИИ ЛИЦ С ПСИХИЧЕСКИМИ РАССТРОЙСТВАМИ

***Аннотация:** В данной статье рассматриваются вопросы применения обязательных медицинских мер в отношении лиц с психическими расстройствами, не исключающими вменяемости. Анализируется уголовно-правовая ответственность таких лиц с учётом заключений судебно-психиатрической экспертизы. Обязательные медицинские меры рассматриваются как средство лечения личности, обеспечения безопасности общества и её ресоциализации. Также проводится сравнительно-правовой анализ международного опыта, в частности практики Европейского суда по правам человека, законодательства Германии и США. Автор предлагает меры по совершенствованию законодательства в данной сфере, разработке стандартов экспертной оценки и усилению индивидуального подхода к таким лицам.*

Ключевые слова: вменяемость, психическое расстройство, обязательные медицинские меры, уголовная ответственность, судебно-психиатрическая экспертиза, права человека, международный опыт, правовой статус, психиатрическое лечение

Jamiyat taraqqiyoti bilan bog‘liq ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar inson salomatligiga, xususan ruhiy holatiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Aqli rasolikni istisno etmaydigan, biroq ruhiy holati buzilgan shaxslar jinoyat sodir etgan taqdirda, ularga nisbatan adolatli va insonparvar yondashuv talab etiladi. Bu yondashuv ularning holatini inobatga olgan holda tibbiy yo‘sindagi majburiy choralarini qo‘llash orqali amalga oshiriladi. Mazkur maqola aynan shunday holatlarda yuzaga keladigan huquqiy va amaliy masalalarni tahlil qilishga bag‘ishlanadi.

Ruhiy buzilishga uchragan shaxslar ijtimoiy xavfli xatti-harakatlarga moyil bo‘lishi mumkin. Jinoyat huquqida ruhiy holat shaxsning javobgarlikka tortilishida asosiy omillardan biri sanaladi. Aqli raso bo‘lmaganlik holati jinoyat sodir etilgan vaqtda shaxsning o‘z xatti-harakatini anglash va uni boshqarish qobiliyati mavjud emasligini anglatadi. Biroq ayrim hollarda ruhiy buzilish mavjud bo‘lishiga qaramay, shaxs to‘liq aqli raso hisoblanadi. Bu holatda shaxsga nisbatan jazo tayinlanishi bilan birga, tibbiy yo‘sindagi majburiy choralar ham qo‘llanilishi mumkin.

Majburiy tibbiy chora – bu jinoyat sodir etgan ruhiy holati buzilgan shaxsga nisbatan sud tomonidan qo‘llaniladigan ijtimoiy himoya chorasi bo‘lib, uning asosiy maqsadi jamiyat va shaxsni himoya qilish, bemorni davolash va qayta ijtimoiylashtirishdir. Jinoyat kodeksining tegishli moddalari asosida, bu choralar faqatgina maxsus ekspertiza va sud qarori asosida belgilanadi. Ushbu institut inson huquqlari va erkinliklarini cheklash bilan bog‘liq bo‘lgani sababli, u xalqaro normalar bilan uyg‘un ravishda amalga oshirilishi lozim.

Jinoyat huquqida ushbu holatning murakkabligi shundaki, shaxs rasmiy tarzda aqli raso bo‘lib qoladi, ammo ruhiy buzilishlar uning xatti-harakatlariga ta’sir ko‘rsatgan bo‘lishi mumkin. Bunday holatlarda shaxsning o‘z harakatini boshqara olmasligi, ruhiy holatining jinoyat sodir etilishiga bevosita ta’siri, psixiatrik ekspertiza xulosasiga ko‘ra tibbiy ehtiyoj mavjudligi baholanadi. Mazkur holatda sud shaxsga nisbatan jazo bilan birga tibbiy majburiy chora – muassasaga joylashtirish, ambulator davolash yoki yopiq tipdagi psixiatrik muassasada saqlashni belgilashi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksida ambulator psixiatrik davolanish, umumiy nazorat ostidagi psixiatrik muassasada saqlash, kuchaytirilgan yoki maxsus nazoratdagi muassasada saqlash kabi majburiy choralar ko‘zda tutilgan. Choraning turi

shaxsning ruhiy holati, kasallik darajasi, takror jinoyat sodir etish ehtimoli va ekspertiza xulosasiga ko‘ra belgilanadi. Majburiy davolash muddati har olti oyda qayta ko‘rib chiqiladi. Sud ushbu muddatda psixiatrik muassasa tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarga tayanadi.

Sud-psixiatrik ekspertizalar amaliyotida ko‘plab murakkab holatlar mavjud bo‘lib, mutaxassislar o‘rtasida bahsli xulosalar, sub’ektivlik xavfi yuqoriligi, davolash ehtiyoji bo‘lmagan shaxslarga nisbatan chora qo‘llanishi, jamiyatda ruhiy kasallikka nisbatan salbiy munosabatlar kabi muammolar uchraydi. Ushbu muammolar inson huquqlarini buzilishiga olib kelmasligi uchun sudlar tomonidan ehtiyotkorlik va qat’iy me’yorlarga amal qilinishi zarur.

Yevropa Inson huquqlari sudi qarorlarida tibbiy majburiy choralar inson huquqlarini cheklovchi vosita sifatida e’tirof etiladi va bu choralar faqat “muqarrar xavf” mavjud bo‘lgandagina qo‘llanishi kerakligi ta’kidlanadi. Germaniya, AQSh va Rossiyada ham ruhiy holati buzilgan jinoyatchilar uchun maxsus yondashuvlar ishlab chiqilgan. O‘zbekiston qonunchiligida bu masala bo‘yicha ayrim huquqiy ziddiyatlar mavjud bo‘lsa-da, xalqaro tajribadan o‘rganilgan holda takomillashtirish imkoniyatlari mavjud.

Mazkur masala bo‘yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin: jinoyat va sog‘liqni saqlash qonunchilik aktlari o‘rtasidagi muvofiqlikni ta’minlash; sud-psixiatrik ekspertiza standartlarini ishlab chiqish; mutaxassislarni psixiatriya-huquq yo‘nalishida tayyorlash va malaka oshirish; ruhiy kasallikka ega bo‘lgan shaxslarning huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish; tibbiy davolash muassasalarining infratuzilmasini zamonaviylashtirish.

Aqli rasolikni istisno etmaydigan, biroq ruhiy holati buzilgan shaxslarga nisbatan tibbiy yo‘sindagi majburiy choralarni belgilash – bu jinoyat huquqi va tibbiyot kesishgan murakkab sohaga oid masaladir. Shaxs huquqlarini himoya qilish, jamiyat xavfsizligini ta’minlash va davolovchi yondashuvni uyg‘unlashtirish bugungi kunda dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu bois, mavjud qonunchilikni takomillashtirish, amaliyotda yagona yondashuvni joriy etish va xalqaro tajribani o‘rganish zarur hisoblanadi.

Aqliy salomatlik nafaqat tibbiyot, balki huquq, sotsiologiya va psixologiya sohalarining tutashgan nuqtasida joylashgan muhim masalalardan biridir. Har qanday jamiyatda ruhiy holati buzilgan shaxslarning huquqiy maqomini to‘g‘ri aniqlash, ularning jamiyatdagi o‘rnini adolatli belgilash, ayniqsa jinoyat huquqi doirasida ularning xatti-harakatlariga baho berish murakkab va ko‘p jihatli yondashuvni talab etadi. Shuning uchun, tibbiy yo‘sindagi majburiy choralarni qo‘llashda har bir shaxsga individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixiatrik ekspertizaning hal qiluvchi ahamiyati shundaki, u shaxsning jinoyat sodir etgan paytdagi ruhiy holatini, kasallik bor-yo‘qligini va kasallikning xatti-harakatga ta’sir darajasini aniqlab beradi. Biroq ushbu ekspertiza o‘z-o‘zidan xatolardan holi emas. Ba’zi hollarda noto‘g‘ri tashxis qo‘yilishi yoki noaniq tahlillar asossiz choralar qo‘llanilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, ekspertiza o‘tkazishda standart protokollar va mustaqil komissiyalar faoliyatini takomillashtirish muhimdir.

Shuningdek, ruhiy buzilishning turli shakllari mavjud bo‘lib, ularning barchasi bir xil darajada xavfli emas. Masalan, depressiv holatlar, shizofreniyaning yengil shakllari yoki obsesiv-kompulsiv buzilishlar ba’zan jinoyat sodir etilishiga bevosita sabab bo‘lmaydi. Shunga qaramay, ayrim hollarda bu shaxslar profilaktika maqsadida ham majburiy davolashga yuborilishi mumkin. Bu esa inson huquqlarining ehtimoliy buzilishi xavfini tug‘diradi va ehtiyotkorlik bilan yondashishni taqozo etadi.

Xalqaro huquq normalari, xususan BMTning “Ruhii kasalligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi prinsiplari shuni ko‘rsatadiki, majburiy tibbiy choralarni faqatgina ekstremal hollarda, ya’ni jamiyat yoki shaxs hayoti uchun real xavf mavjud bo‘lgan holatlarda qo‘llash kerak. Har qanday holatda ham bunday chora faqat sud qarori bilan, ekspertiza asosida va shaxsning roziligi (imkon bo‘lsa) bilan amalga oshirilishi kerak. Bu yondashuv O‘zbekiston qonunchiligida ham aks etishi lozim.

MUSIQANING INSON SOG‘LIGIGA TA’SIRI

Iskandarova Dilnoza Tolibjon qizi

Yunus Rajabiy nomidagi o‘zbek milliy musiqa san’ati instituti
3-kurs talabasi.

Annotatsiya: Musiqa inson turining asosiy atributidir. Deyarli barcha madaniyatlar, eng ibtidoiylaridan tortib eng ilg‘orlarigacha, musiqa yaratadilar. Bu tarix davomida to‘g‘ri bo‘lgan va bu insonning butun umri davomidagi haqiqatdir. Turli xil tadqiqotlar guruhi musiqa inson salomatligi va ishlashini yaxshilashi mumkinligini ko‘rsatadi. Hozirgi maqolada musiqaning insonning sog‘lig‘iga ta’siri va musiqaning foydali tomonlarini ko‘rib chiqamiz.

Kalit so‘zlar: musiqa, mumtoz musiqa, jazz, rok, stress, qon bosimi, musiqa va miya, musoiqa va aql.

Har qanday tovush singari, musiqa ham quloqqa tovush to‘lqinlari shaklida keladi. Tashqi quloq tovush to‘lqinlarini to‘playdi va quloq kanali ularni quloq pardasiga o‘tkazadi. To‘lqinlar quloq pardasiga urilganda, ular tebranishga olib keladi. Tebranishlar o‘rta quloqdagi mayda suyaklar zanjiri bo‘ylab koklea bilan bog‘langan uchinchi suyakka, ya’ni stapesga yetguncha uzatiladi.

Koklea o‘ziga xos gavjum kichik qismidir. U 10 000 dan 15 000 gacha mayda tuk hujayralarini o‘rab turgan suyuqlik bilan to‘ldirilgan. Stapelarning tebranishlari spiral shaklidagi koklea orqali suyuqlik to‘lqinlarini yuboradi. Suyuq to‘lqinlar soch hujayralarining tebranish harakatlarini keltirib chiqaradi. O‘z navbatida, bu hujayralar eshitish nervini faollashtiradigan kimyoviy neyrotransmitterlarni chiqaradi, bu esa miyaning chakka qismidagi eshitish qobig‘iga miniatyura elektr toklarini yuboradi.

U yerdan ishlar yanada murakkablashadi. MRI va pozitron emissiya tomografiyasi (PET) skanerlari yordamida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, miyaning turli qismlaridagi nerv tarmoqlari musiqaning turli xususiyatlarini dekodlash va talqin qilish uchun asosiy mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi. Masalan, ohang (vaqt o‘tishi bilan ohang naqshlari), akkordlar (bir vaqtning o‘zida yangraydigan bir nechta tovushlar) va garmoniya (ikki yoki undan ortiq ohang) asosini tashkil etuvchi ohangni idrok etish uchun o‘ng temporal bo‘lakdagi kichik maydon juda muhimdir.. Yaqin atrofdagi yana bir markaz tembrni dekodlash uchun mas’uldir, bu sifat miyaga bir xil notada o‘ynaydigan turli asboblarni farqlash imkonini beradi. Miyaning boshqa qismi, serebellum, ritmni qayta ishlaydi va frontal loblar musiqaning hissiy mazmunini izohlaydi. Va “umurtqa pog‘onasini chayqash” uchun etarlicha kuchli musiqa, spirtli

ichimliklardan tortib shokoladgacha bo'lgan yoqimli stimullarga o'xshab, miyaning "mukofot markazi"ni yoritishi mumkin.

Har bir sog'lom inson miyasi musiqani idrok etish uchun zarur bo'lgan barcha murakkab vazifalarni bajara olsa-da, musiqachilarning miyasi, ta'bir joiz bo'lsa, bu vazifalarga ancha moslashgan. Spektrning boshqa uchida, miya shikastlanishi bo'lgan bemorlar musiqiylikdagi ajoyib nuqsonlarni ko'rsatishi mumkin; taniqli nevrolog va yozuvchi doktor Oliver Saks o'zining "Musikofiliya" kitobida amusiyaning ko'plab qiziqarli turlarini muhokama qiladi.

Musiqaning neyrobiologiyasi juda ixtisoslashgan sohadir. Ammo musiqaning, shuningdek, xotira va kayfiyatdan yurak-qon tomir funksiyasi va sport ko'rsatkichlarigacha bo'lgan sog'liqning ko'plab jihatlariga katta ta'sir ko'rsatadi.

Musiqaning eng ommabop ruhiy ta'siri bu "Motsart effekti". Ko'pgina musiqachilarning g'ayrioddiy matematik qobiliyatga ega ekanligidan hayratda qolgan Kaliforniya universiteti tadqiqotchilari, Irvine musiqaning tinglash umuman kognitiv funksiyaga, xususan, fazoviy-vaqtinchalik fikrlashga qanday ta'sir qilishini o'rganishdi. Birinchi tadqiqotida ular kollej talabalarining uchta guruhiga standart IQ test savollarini berishdi, ular Motsart pianino sonatasini tinglashga 10 daqiqa vaqt sarflaganlarni dam olish lentasini tinglayotgan va jim kutib turgan guruh bilan solishtirishdi. Motsart pianino sonatasini tinglagan talabalar g'olib bo'lib, test ballarini doimiy ravishda oshirib bordi. Keyinchalik, tadqiqotchilar ushbu effekt klassik musiqaga xosmi yoki musiqaning har qanday shakli aqliy faoliyatni kuchaytiradimi yoki yo'qligini tekshirishdi. Ular Motsart musiqasini Filipp Glassning takrorlanuvchi musiqasi bilan solishtirgan; Yana Motsart yordam bergandek tuyuldi, fazoviy fikrlashni murakkab qog'ozni kesish va katlama vazifalari bilan o'lchanadigan va 16 elementli test bilan o'lchanadigan qisqa muddatli xotirani yaxshilashga yordam berdi.

Musiqaning kognitiv qobiliyatni qanday oshirishi mumkin? Bu aniq emas, ammo tadqiqotchilarning taxminiga ko'ra, musiqaning tinglash miya yarim korteksining o'ng yarmida, miyaning yuqori funksiyalari uchun mas'ul bo'lgan qismida nerv hujayralarining otishini tashkil etishga yordam beradi. Ushbu konstruksiyaga ko'ra, musiqaning yoki hech bo'lmaganda musiqaning ba'zi shakllari - tanlangan miya hujayralarini isituvchi "mashq" vazifasini bajaradi va ularga ma'lumotni yanada samaraliroq qayta ishlashga imkon beradi. Bu qiziqarli nazariya, lekin Motsart musiqasining yozuvlarini yig'ishga shoshilishdan oldin, hatto dastlabki tadqiqotlarda ham "Motsart effekti" oddiy (8 dan 9 gacha IQ ball) va vaqtinchalik (15 daqiqa) ekanligini bilishingiz kerak. Garvard psixologi Motsart musiqasi va insonning kognitiv funksiyasi bo'yicha 16 ta tadqiqotni ko'rib chiqib, bu ta'sir yanada kichikroq, ya'ni 2,1

IQ balldan oshmaydi degan xulosaga keldi. Bu kuchli nota, lekin musiqa kognitiv funksiyani kuchaytirishi mumkinligi haqidagi nazariya uchun rekviyem bo'lishi qiyin. Aslida, turli xil natijalar qo'shimcha tadqiqotlar uchun debocha bo'lib xizmat qilishi kerak. Musiqa tinglash idrokga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatmasa ham, 2010-yildagi tahlil cholg'u chalishni o'rganish miyaning til ko'nikmalari, xotira va e'tibor bilan bog'liq vazifalarni o'zlashtirish qobiliyatini oshirishi mumkinligi haqida xabar berilgan.

Insoniyat tarixining har bir davrida va butun dunyo bo'ylab har bir jamiyatda musiqa odamlarga o'z his-tuyg'ularini ifodalash va boshqalar bilan muloqot qilish imkonini berdi. Musiqa shunchaki his-tuyg'ularni ifodalashdan ko'ra, ularni o'zgartirishi mumkin; Britaniyalik dramaturg Uilyam Kongrev 1697 yilda aytganidek, "Musiqa yirtqich hayvonni tinchlantirish uchun jozibaga ega".

Kasallik va jarrohlikdan ko'ra ko'proq stressli narsalar kam. Bunday qiyin sharoitlarda musiqa stressni kamaytiradimi? Bir nechta sinovlar buni ko'rsatadi.

Nyu-Yorkdan o'tkazilgan tadqiqot musiqaning jarrohlik bemorlarga qanday ta'sir qilishini o'rganib chiqdi. Sinovda o'rtacha yoshi 74 bo'lgan 40 nafar kataraktali bemor ishtirok etdi. Yarimlari oddiy yordam olish uchun tasodifiy tayinlangan; boshqalar ham xuddi shunday g'amxo'rlik qilishdi, lekin operatsiyadan oldin, davomida va darhol keyin naushniklar orqali o'zlari tanlagan musiqani tinglashdi. Jarrohlikdan oldin ikkala guruhdagi bemorlar bir xil qon bosimiga ega edi; operatsiyalardan bir hafta oldin o'rtacha 129/82 millimetr simob (mm Hg) edi. Har ikki guruhdagi o'rtacha qon bosimi operatsiya oldidan 159/92 gacha ko'tarildi va ikkala guruhda ham o'rtacha yurak urish tezligi daqiqada 17 zarbaga ko'tarildi. Ammo sukunat bilan o'ralgan bemorlar operatsiya davomida gipertenziv bo'lib qolishdi, musiqa tinglaganlarning bosimi tezda pasayib, tiklanish xonasiga tushdi, bu erda o'rtacha pasayish ta'sirchan 35 mm Hg sistolik (yuqori raqam) va 24 mm Hg diastolik (pastki raqam) edi. Tinglovchilar, shuningdek, operatsiya davomida o'zlarini xotirjam va yaxshi his qilganliklarini aytishdi. Oftalmolog jarrohlar musiqa sadosi ostida bemorlar bilan muloqot qilishda hech qanday muammoga duch kelmadilar, ammo tadqiqotchilar shifokorlardan bemorlarning qon bosimi ko'rsatkichlari yaxshilangani, ular o'z ishini bajarayotganda bo'shashganmi yoki yo'qligini so'rashmadi.

Orqa miya behushligi ostida urologik jarrohlik amaliyotini o'tkazgan 80 nafar bemorni o'rganish shuni ko'rsatdiki, musiqa qo'shimcha vena ichiga sedasyonga bo'lgan ehtiyojni kamaytirishi mumkin. Ushbu sinovda bemorlar operatsiya vaqtida qabul qilingan sedativ miqdorini nazorat qila olishdi. Musiqa tinglash uchun tasodifiy tayinlangan bemorlarga oq shovqin yoki operatsiya xonasining shovqinini tinglash uchun tayinlanganlarga qaraganda kamroq tinchlantiruvchi dori kerak edi.

Katarakt va urologik jarrohlik tadqiqotlarida bemorlar operatsiya vaqtida hushyor edilar. Ammo operatsiyadan keyingi 10 nafar og‘ir kasal bemorni o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, musiqa hatto bemorlar hushida bo‘lmaganida ham stressga javobni kamaytirishi mumkin. Barcha bemorlar kuchli intravenöz sedativ propofolni qabul qilishgan, shuning uchun ular intensiv terapiya bo‘limida (ICU) nafas olish apparatlarida saqlanishi mumkin edi. Bemorlarning yarmi tasodifiy Motsart pianino sonatalaridan sekin harakatlarni ijro etuvchi minigarnaturalarni kiyishga tayinlangan, qolgan yarmi esa musiqa o‘ynamaydigan naushniklar taqishgan. Qaysi bemorlar musiqa tinglayotganini bilmagan hamshiralar, musiqa eshitganlar, ovozsiz quloqchin kiygan bemorlarga qaraganda, chuqur sedativlikni ta‘minlash uchun propofolga kamroq ehtiyoj borligini aytishdi. Musiqa qabul qiluvchilarda, shuningdek, qon bosimi va yurak urish tezligi, shuningdek, stress gormoni adrenalin va yallig‘lanishni rag‘batlantiruvchi interleykin-6 ning qon darajasi past bo‘lgan.

Operatsiya xonasidagi tadqiqotlarning hech birida ishlatiladigan musiqa turi aniqlanmagan, ICU sinovida esa sekin klassik musiqa ishlatilgan. Italiyada 24 nafar sog‘lom ko‘ngillilar ishtirokida o‘tkazilgan tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ularning yarmi malakali musiqachilar edi. Sekin yoki meditatsion musiqa tinchlantiruvchi ta‘sir ko‘rsatdi; tezroq templar qo‘zg‘alishni keltirib chiqardi, lekin ko‘tarinki musiqa to‘xtagandan so‘ng, sub’ektlarning yurak urish tezligi va qon bosimi odatdagi darajadan pastga tushdi, bu esa bo‘shashishni ko‘rsatadi.

G‘azablangan asablarni tinchlantirish - bu bitta narsa; sarkma ruhlarini ko‘tarish va boshqalar. Yorqin, quvnoq musiqa har qanday yoshdagi odamlarni baxtli, baquvvat va tetik his qilishiga yordam beradi va musiqa hatto depressiv kasalliklarga chalingan odamlarning kayfiyatini ko‘tarishda ham rol o‘ynashi mumkin. Bax hech qachon Prozakning o‘rmini bosa olmaydi, lekin tushkunlik haqida gap ketganda, hatto ozgina bo‘lsa ham yordam bera oladi.

Yiqilish jiddiy tibbiy muammodir, ayniqsa 65 yoshdan oshgan odamlar uchun; Aslida, har uch keksa fuqarolardan biri yil davomida kamida bir marta yiqilishdan aziyat chekadi. Musiqa yordam bera oladimi? Qadimgi tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, bu mumkin. Mavzular yiqilish xavfi bo‘lgan, ammo yurishni cheklaydigan asosiy nevrologik va ortopedik muammolardan xoli bo‘lgan 65 va undan katta yoshdagi 134 erkak va ayol edi. Ko‘ngillilarning yarmi tasodifiy tarzda ularni yurishga va musiqaga o‘z vaqtida turli harakatlarni bajarishga o‘rgatgan dasturga tayinlangan, qolgan odamlar esa odatdagi faoliyatini davom ettirgan. Olti oyning oxirida “raqqosalar” tengdoshlariga qaraganda yaxshiroq yurish va muvozanatni namoyish etdilar - shuningdek, ular 54%

kamroq yiqilishni boshdan kechirdilar. Musiqaga o'xshash harakat dasturlari Parkinson kasalligi bilan og'riq bemorlarning harakatchanligini yaxshilaydi.

Deutsches Ärzteblatt International jurnali tomonidan chop etilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Motsart va Straussni tinglagan odamlarda qon bosimi sezilarli darajada pasaygan, shuningdek yurak urish tezligi pasaygan. Nevrolog Maykl Shnek "Klassik musiqaning uyg'unligi va ritmlarini tinglashga urg'u berish odamlarga tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi va shu bilan ularning qon bosimini pasaytirishga yordam beradi" deb ta'kidlaydi.

Stressdan xalos bo'lish

Klassik musiqani tinglang, bu massaj bilan bir xil fiziologik ta'sirga ega bo'lib, tinchlantiruvchi effekt yaratib, kayfiyatni ham yaxshilaydi.

Shifolash xususiyatlari Xalqaro o'ta og'ir kasalliklar va jarohatlar ilmiy jurnali og'riq, shuningdek, tashvish, tushkunlik va uyqu buzilishidan aziyat chekadigan intensiv terapiya bemorlari klassik musiqadan foyda olishini aniqladi. Xususan, Motsartning "*Ikki pianino uchun sonatasi*" va Betxovenning "*Oy nuri sonatasi*"ni tinglagan bemorlar yurak urish tezligining pasayishi va kislorod bilan to'yinganligi yaxshilangani, stressdan keyin tezroq tiklanishiga olib kelganini aniqlashdi.

Klassik musiqa quloqqa yoqimli eshitiladi va bu o'z navbatida miyada idrokni yaxshilaydi. Agar biror narsa yoqimli eshitilsa, u dofamin (nevrologlar "kimyoviy baxt" deb ataydigan narsa) va neyrokognitivlikni oshiradi. Ushbu ikki omil tandemda ishlashi bilan qarigan miya faol va sog'lom bo'lib qoladi. Shu sababli, klassik musiqani tinglaydigan odamlar ma'lumotni yaxshiroq esda saqlaydilar va yoshi ulg'aygan sayin xotirani yo'qotish ehtimoli kamroq bo'ladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, klassik musiqa xotirani yaxshilaydi va stressni kamaytiradi, umumiy aqliy farovonlikni oshiradi va hatto bolalarning maktabdagi faoliyatini yaxshilaydi.

1957-yilda Viskonsin shtatidagi 10 000 dan ortiq o'rta maktab bitiruvchilari o'zlarining maktablari, oilaviy daromadlari va kelajakdagi hayot maqsadlari haqida so'rovnomanini to'ldirishga taklif qilindi. Ularning javoblari yilnomadagi yozuvlarda yozilgan musiqa faoliyati bilan shug'ullanishlari bilan o'zaro bog'langan.

Xuddi shu guruhdagi odamlar 1964, 1975, 1993, 2004 va 2011 yillarda so'rov o'tkazildi va ularning hayoti davomidagi javoblari ma'lumotlar sifatida to'plandi, ularning 38 foizi o'rta maktabda, 21 foizi esa voyaga yetganida musiqa ijro etgan.

Keyin ularni xotirani eslab qolish testlarida qatnashishga taklif qilishdi va musiqachilar butun dunyo bo'ylab yaxshiroq ishlashlari aniqlandi. Qanchalik ko'p musiqa bilan xamnafas bo'lsa, xotira testi natijalari shunchalik yaxshi bo'lgan.

Klassik musiqa tinglash stressni kamaytirishi isbotlangan. O'ynash tugmasi sekin bosilgan paytdan boshlab yurak urish tezligi sekinlasha boshlaydi va qon bosimingiz pasayadi, kunning stressi o'rnini yoqimli tanishlik hissi yoki yangi kashfiyot qilish quvonchi bilan almashtiradi.

Turli tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, musiqa stress bilan bog'liq kortizol darajasini pasaytiradi, shu jumladan 2013 yilda Chanda va Levitin tomonidan chop etilgan tadqiqotning bir qismi musiqaning neyrokimyoviy tizimlarga mukofot, motivatsiya va zavqlanish reaksiyalarini yaratish, stressni kamaytirish, uyg'otish, immunitetni oshirish va ijtimoiy bog'lanishni yaxshilash uchun bevosita ta'sirini ko'rsatishga qaratilgan.

Professor Daniel Levitin: "Biz musiqiy aralashuvlar operatsiya xonasidan tortib oilaviy klinikalargacha bo'lgan sharoitlarda sog'liqni saqlash rolini o'ynashi mumkinligi haqida ishonchli dalillarni topdik", dedi. "Ammo bundan ham muhimi, biz musiqaning to'rtta sohada ta'sir ko'rsatadigan neyrokimyoviy mexanizmlarini hujjatlashtira oldik: kayfiyat, stress, immunitetni boshqarish va ijtimoiy bog'lanishga yordam sifatida".

2020-yilda dunyo koronavirus pandemiyasi tufayli yuzaga kelgan blokirovkalar bilan kurashayotgan bir paytda, Londondagi Qirollik filarmonik orkestri klassik musiqaning odamlarga qiyin kunlarda yordam berishdagi rolini o'rganuvchi tadqiqot o'tkazdi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, orkestr musiqasini tinglash tashvish va stress vaqtida respondentlarning kayfiyatini ko'tarishga yordam beradi. Odamlarning 35 foizi orkestr musiqasini tinglash ularga blokirovka paytida dam olishga va xotirjamlikni his qilishga yordam bergan, yana 18 foizi orkestr musiqasi tashvishli paytlarda ularning kayfiyatini ko'tarishini aytdi.

Klassik musiqa, asosan, sizni baxtli qiladi.

1. Qon bosimini pasaytirish

Klassik musiqaning stressni kamaytiradigan kuchining bir qismi uning qon bosimini tom ma'noda pasaytirish qobiliyatidadir.

Agar sizning qon bosimingiz juda yuqori bo'lsa, NHS ma'lumotlariga ko'ra, qon tomirlari, yurak va boshqa organlarga, masalan, miya, buyraklar va ko'zlarga qo'shimcha yuk beradi.

Doimiy yuqori qon bosimi odamning bir qator jiddiy va hayot uchun xavfli bo'lgan sog'lig'iga xavf tug'dirishi mumkin, jumladan yurak xuruji, insult, yurak etishmovchiligi, buyrak kasalligi va qon tomir demansi.

Musiqa va miya bilan bog'liq 2022-yilgi tadqiqotiga ko'ra, musiqa qon bosimini qanday tushirishi haqida aniq jismoniy tushuntirish mavjud. Ovqat hazm qilish, yurak

urish tezligi va immunitet tizimi kabi tananing o'ziga xos funksiyalarini boshqaradigan parasempatik asab tizimingizning asosiy nervi bo'lgan vagus nervi quloq pardasi yaqinida joylashgan va tanani bo'shashtirish orqali musiqiy tebranishlarga javob beradi. Tadqiqotda ishtirokchilarning qon bosimi sekin klassik musiqani tinglagandan keyin pasaygan.

2. Jismoniy harakatni takomillashtirish

Garvarddagi jamoalar klassik musiqa bilan bog'liq bo'lgan yanada ajoyib foyda topdilar. Musiqa terapiyasi insultdan omon qolganlarga harakat va nutqni qayta tiklashga yordam berishi isbotlangan edi.

Entrainment takroriy musiqiy zarba miyadagi neyronlarni faollashtiradigan jarayonni tasvirlaydi. Garvardga musiqa terapevti Brayan Xarris shunday dedi: "Siz barqaror ritmni eshitganingizda, u eshitish tizimingizni faollashtiradi, lekin avtomatik ravishda vosita tizimingizni ishga tushiradi". "Odamlar jalb qilganda, bu nevrologik jarayonni samaraliroq qiladi, chunki hamma narsa bir vaqtning o'zida ishlaydi".

Odamlar hayratlanarli darajada ko'p hollarda yo'qotgan nutqini tiklashdan ko'ra musiqani eslab qolishlari va qo'shiq aytishlari osonroq ekanligi aniqlandi.

3. O'g'riqni yo'qotish

Xuddi shunday, musiqani og'riqni boshqarish va yo'q qilishga aylantirish mumkin. Musiqani jalb qilish jarayonida faollashishi mumkin bo'lgan bir xil neyronlar odamlar uchun og'riqni engillashtiradigan manba va yechim bo'lishi mumkin.

2010 yilda bu olimlar bola yoki o'smirning og'rig'i chastotasiga mos keladigan musiqani dasturlashtirganda nima sodir bo'lganini ko'rib chiqdilar va bu mos kelgandan so'ng, musiqani "shifolash" chastotasiga o'zgartirdilar. Ular ijobiy natijalarni aniqladilar.

4. Uyqu rejimini yaxshilash

Bundan kelib chiqadiki, stressni kamaytiradigan, qon bosimini pasaytiradigan va tinglovchilarga umumiy ruhiy farovonlik tuyg'usini beruvchi tasalli beruvchi klassik musiqa odamlar uchun uyquni yaxshilaydi.

Klassik musiqaning go'zal lahzalarini uxlab yotgan holda o'tkazib yuborish uyat bo'lsa-da, tinch uxlash uchun qulay sharoitlarni yaratish haqida o'ylash foydali bo'ladi. Klassik musiqa tinglashning ajoyib foydalari uyg'ongan kundan boshlab, dam olish kechasigacha ko'tarilishi mumkin.

5. Savodxonlik va hisob-kitoblarni takomillashtirish

Ko'pgina tadqiqotlar va dasturlar bolalarning rivojlanishini musiqaga kirishlari bilan bog'laydi.

1993-yilda Kaliforniya universiteti olimlari Irvin Motsartning “*Ikki pianino uchun sonatasi*” (K448) ni 10 daqiqa davomida tinglaganlar tinglaganlarga nisbatan fazoviy fikrlash qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiruvchi “*Motsart effekti*” qon bosimini pasaytirish uchun mo‘ljallangan jimlik yoki yengillik audio haqida xabar berishdi.

Boshqa tadqiqotlar musiqa va e’tibor oralig‘ini va davom etayotgan ijobiy ta’sirlarni, ayniqsa, yoshlar uchun to‘g‘ridan-to‘g‘ri natija sifatida kengroq o‘rganish yaxshilanishini ko‘radi.

6. Immunitetni oshirish

Ovoz immunitetga va tanangizning kasallikka munosabatiga qanday bog‘liq?

Sizning immunitetingiz tanangizni infeksiya va kasalliklarga qarshi himoya qiladi. Agar siz kasal bo‘lsangiz, immunitet tizimingiz kasallikning sababiga hujum qiladigan antikorlarni ishlab chiqaradi.

2019-yilgi tadqiqotga ko‘ra, musiqa bizning immunitet tizimimizga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, chunki yuqoridagi misollarda batafsil aytib o‘tilganidek, dam olish va stress va tashvishlarni yengillashtirish qobiliyati.

Musiqa, shuningdek, tananing immun reaksiyasida ishtirok etadigan gormonlar va biomarkerlarga to‘liq ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi.

Xulosa qilib aytganda, klassik musiqaning inson salomatligiga ta’siri ko‘p qirrali va o‘sib borayotgan tadqiqotlar to‘plami tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi. Klassik musiqa, ayniqsa, ta’lim sharoitida foydalanilganda, xotira va ma’lumotni saqlash kabi kognitiv funktsiyalarni kuchaytirishi isbotlangan. Uning tashvish va stressni kamaytirish qobiliyati yaxshi hujjatlashtirilgan bo‘lib, tadqiqotlar kortizolning past darajasini va turli populyatsiyalarda, shu jumladan operatsiyadan oldingi bemorlarda va yuqori stressli muhitda bo‘lgan odamlarda bo‘shashishni kuchaytirgan.

Bundan tashqari, klassik musiqa ijtimoiy aloqalarni va hissiy farovonlikni rivojlantiradi, ayniqsa demans kasalligi va surunkali sog‘lig‘i bo‘lganlar kabi zaif guruhlar orasida. Musiqiy terapiya mashg‘ulotlari va kommunal musiqa tajribalari kayfiyatni sezilarli darajada yaxshilaydi, izolyatsiya tuyg‘usini kamaytiradi va umumiy hayot sifatini oshiradi.

Klassik musiqaning mahsuldorlik afzalliklari ham diqqatga sazovordir, chunki u takrorlanadigan vazifalarni yanada yoqimli qilishi va diqqat va samaradorlikni oshirishi mumkin, garchi individual farqlar uning samaradorligida (sog‘lom) rol o‘ynasa ham. Ushbu ijobiy natijalarga qaramay, o‘rganish metodologiyasining o‘zgaruvchanligini va musiqaning sog‘liq uchun foydalari (PLOS) mexanizmlarini to‘liq tushunish uchun yanada qat’iy tadqiqotlar zarurligini tan olish muhimdir. Umuman olganda, klassik

musiqa aqliy, hissiy va jismoniy salomatlikning turli jihatlarini qo‘llab-quvvatlaydigan, uni terapevtik amaliyotga va kundalik hayotga kengroq kiritishni qo‘llab-quvvatlaydigan qimmatli, invaziv bo‘lmagan vosita sifatida paydo bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Learning and Individual Differences (2012): A study demonstrating that students who listened to classical music during a lecture performed better in subsequent quizzes compared to those who did not, suggesting that classical music enhances memory and information retention (The Healthy).
2. Complementary Therapies in Clinical Practice (2018): Research indicating that listening to classical music can reduce anxiety and lower cortisol levels in preoperative patients, showcasing its calming effects (The Healthy).
3. Aging & Mental Health (2014): A study showing that classical music helps build social connections among dementia patients, highlighting the communal benefits of shared musical experiences (The Healthy).
4. Journal of Experimental Psychology: Applied (2019): This study found that classical music can increase productivity during repetitive tasks, although the impact varies depending on the individual’s proneness to boredom and the task’s complexity (The Healthy).
5. Frontiers in Psychology (2019): A scoping review of 63 studies covering various music activities and their psychosocial benefits, indicating that music can enhance mood, social connections, and cognitive functions across different age groups and health conditions (Frontiers).
6. NCCIH (2021): Reviews and studies summarizing the effects of music interventions on various health conditions, such as cancer, COPD, cognitive impairment, and depression, highlighting both the benefits and limitations of current research (NCCIH).
7. PLOS ONE (2013): Research focusing on how music affects the human stress response, showing that listening to music can reduce psychological stress and modulate anxiety levels, although findings are sometimes inconsistent due to methodological differences (PLOS).

XALQARO SAVDONING TO‘LOV BALANSI VA VALYUTA KURSLARIGA TA‘SIRINI O‘RGANISH

Kenjayeva Sabohat Safarovna

Termiz davlat universiteti “Iqtisodiyot” yo‘nalishi 3-kurs talabasi

safarovna04@gmail.com

ANNOTATION: This article examines the impact of international trade on the balance of payments and exchange rates. The article analyzes international trade transactions, the formation of the balance of payments, the impact of exchange rates on the economy and trade volume. It also graphically illustrates the relationship between re-exports and real exchange rates, highlighting the role of exchange rates in economic stability and global trade.

Keywords: International trade, balance of payments, exchange rates, exports and imports, re-exports, real exchange rate, economic stability, trade balance, currency exchange, investments

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada xalqaro savdoning to‘lov balansi va valyuta kurslariga ta‘siri o‘rganilgan. Maqolada xalqaro savdo operatsiyalari, to‘lov balansi shakllanishi, valyuta kurslarining iqtisodiyotga va savdo hajmiga ta‘siri tahlil qilinadi. Shuningdek, reeksport va haqiqiy valyuta kurslari o‘rtasidagi munosabat grafik vositasida ko‘rsatilib, iqtisodiy barqarorlik va global savdoda valyuta kurslarining o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Xalqaro savdo, to‘lov balansi, valyuta kurslari, eksport va import, reeksport, haqiqiy valyuta kursi, iqtisodiy barqarorlik, savdo balansi, valyuta almashuvi, investitsiyalar

Kirish. Xalqaro savdo, mamlakatlar o‘rtasida tovar va xizmatlar almashinuvi sifatida, global iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lib hisoblanadi. Ushbu jarayon nafaqat iqtisodiy o‘rishga, balki milliy valyutalarning qiymatiga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Xalqaro savdoning to‘lov balansiga ta‘siri, mamlakatning iqtisodiy salohiyatini, investitsiya muhitini va valyuta kurslarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. To‘lov balansining holati, savdo operatsiyalarining ko‘lamiga va valyuta kurslarining o‘garishiga bevosita ta‘sir qiladi.

Valyuta kurslari esa, xalqaro savdo operatsiyalarini amalga oshirishda muhim omil bo‘lib, eksport va import narxlarini belgilaydi. Bunday o‘zgarishlar, mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta‘minlashga yoki muammolarni keltirib chiqarishga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada xalqaro savdoning to‘lov balansiga va valyuta

kurslariga ta'sirini chuqurroq o'rganamiz, shuningdek, bu jarayonlarning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyatini tahlil qilamiz.

Metodologiya. Xalqaro savdoning to'lov balansi va valyuta kurslariga ta'sirini o'rganmoqchi ekanmiz, birinchi navbatda xalqaro savdo, to'lov balansi va valyuta kurslarining o'zi nima ekanligini bilib olishimiz kerak.

Xalqaro savdo - bu turli mamlakatlardagi kompaniyalar tomonidan tovarlar va xizmatlarni sotib olish va sotish. Iste'mol tovarlari, xom ashyo, oziq-ovqat va mashinalar xalqaro bozorda sotib olinadi va sotiladi. Xalqaro savdo mamlakatlarga o'z bozorlarini kengaytirish va ichki bozorda mavjud bo'lmagan tovarlar va xizmatlardan foydalanish imkonini beradi. Xalqaro savdo natijasida bozorda raqobat kuchayadi. Bu oxir-oqibat raqobatbardosh narxlar va arzonroq mahsulotlarga olib kelishi mumkin. Ba'zi mamlakatlar import qilinadigan tovarlarga [milliy rejimini](#) qo'llaydi va ularni mahalliy ishlab chiqarilgan mahsulotlarga ekvivalent deb hisoblaydi. Agar siz supermarketga kirib, Kosta-Rika bananlari va braziliya qahvasini topsangiz, xalqaro savdoning ta'sirini his qilishingiz mumkin. Xalqaro savdo global iqtisodiyotning yuksalishining kaliti edi. Jahon iqtisodiyotiga talab va taklif ta'sir qilar ekan, demak, narxlar ham global voqealarga ta'sir qiladi. Masalan, Osiyodagi siyosiy o'zgarishlar ishchi kuchining narxini oshirishi mumkin. Bu Malayziyada joylashgan amerika krossovkalar kompaniyasining ishlab chiqarish xarajatlarini oshiradi, bu esa amerikalik iste'molchi mahalliy savdo markazida sotib olishi mumkin bo'lgan bir juft krossovka narxini oshiradi.

To'lov balansi (BOP, Balance of Payments) - bu mamlakatlar ma'lum bir davrda barcha xalqaro valyuta operatsiyalarini kuzatish uchun foydalanadigan usul. BOP odatda har chorakda va har kalendar yilida hisoblanadi. [Xususiy](#) va davlat sektorlari tomonidan o'tkaziladigan barcha savdolar mamlakatga qancha pul ketayotganini aniqlash uchun BOPda hisobga olinadi. Agar mamlakat pul olgan bo'lsa, bu [kredit](#) deb nomlanadi va agar mamlakat pul to'lagan yoki bergan bo'lsa, tranzaksiya [debet](#) sifatida hisoblanadi. Nazariy jihatdan, BOP nolga teng bo'lishi kerak, ya'ni aktivlar (kreditlar) va majburiyatlar (debetlar) muvozanatlashishi kerak, ammo amalda bu kamdan-kam hollarda bo'ladi. Shunday qilib, BOP kuzatuvchiga mamlakatda [taqchillik](#) yoki [profitsit](#) borligini va tafovutlar iqtisodiyotning qaysi qismidan kelib chiqayotganini aytishi mumkin.

Har qanday ikki valyuta o'rtasidagi ayirboshlash kursi odatda foiz stavkalari, iqtisodiy faollik, yalpi ichki mahsulot va har bir mamlakatdagi ishsizlik darajasi bilan belgilanadi. Odatda bozor ayirboshlash kurslari deb ataladigan valyuta narxlari moliyaviy institutlar, pul menejerlari va spekulyatorlar kechayu kunduz valyutalar bilan

savdo qiladigan global bozorda o'rnatiladi. Bu forex yoki f/x bozori deb ataladi, garchi bozorda jismoniy mavjudlik va egasi yo'q. Tariflarning o'zgarishi har soatda yoki har kuni kichik o'zgarishlar yoki katta o'sish sur'atlarida sodir bo'lishi mumkin. Valyuta kursi odatda milliy valyutaning qisqartmasi yordamida ko'rsatiladi. USD AQSh dollarini ifodalaydi. EUR yevroni ifodalaydi. Agar siz dollar va yevro uchun valyuta juftligini keltirsangiz, bu EUR/USD bo'ladi.

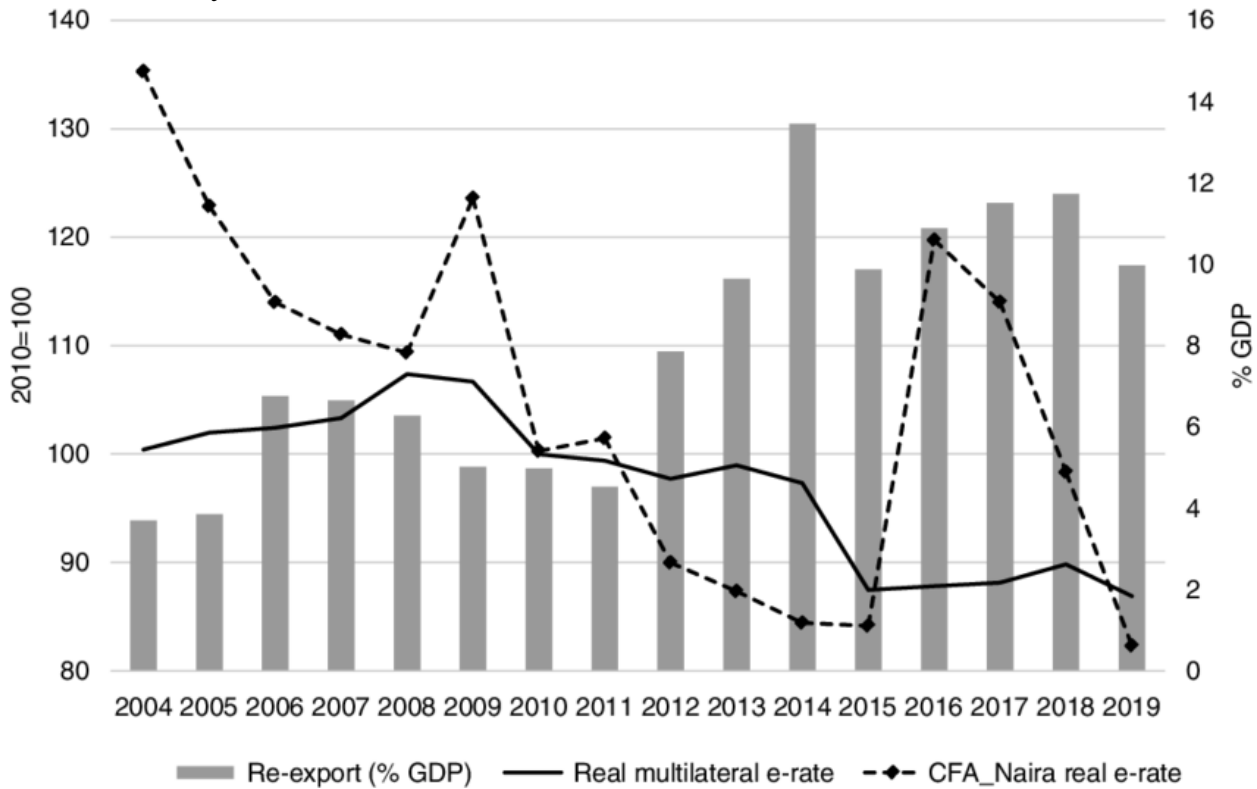
Xalqaro savdo mamlakatning to'lov balansiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, asosan joriy hisob orqali. Eksport xorijiy valyutani jalb qilsa, import chet el valyutasining chiqishini oshiradi. Agar mamlakat eksporti importdan ko'p bo'lsa, savdo profitsiti yuzaga keladi, bu esa joriy hisobni yaxshilaydi. Boshqa tomondan, agar import eksportdan ortiq bo'lsa, savdo taqchilligi paydo bo'ladi va bu joriy hisobga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Eksport va import oqimlari to'lov balansining joriy hisobini shakllantiradi: eksport xorijiy valyutani olib keladi, import esa sarf qiladi, natijada mamlakatning iqtisodiy holati va valyuta kurslari o'zgarishi mumkin.

Shuningdek, savdo balansi kapital va moliyaviy hisoblar bilan ham bog'liqdir. Ushbu hisoblar investitsion oqimlar va moliyaviy operatsiyalarni kuzatadi va to'lov balansiga qo'shimcha ta'sir ko'rsatadi. Valyuta kurslari ham muhim rol o'ynaydi; zaif valyuta eksportni arzonlashtirib, importni qimmatlashtirishi mumkin, bu esa savdo balansini yaxshilaydi. Kuchli savdo balansi esa valyuta zaxiralarini oshirib, iqtisodiy o'sishga yordam beradi, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatini yaratadi.

Xalqaro savdo va valyuta kurslari o'zaro bog'liq bo'lib, bir-biriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mamlakat eksporti importdan oshganda (savdo profitsiti), bu valyutaga bo'lgan talabni oshiradi va uning kursini ko'taradi. Aksincha, importning ortishi savdo taqchilligini keltirib chiqaradi, bu esa milliy valyutaga bo'lgan talabni kamaytiradi va kursning pasayishiga olib kelishi mumkin. Savdo, kapital va moliyaviy transfertlarni o'z ichiga olgan to'lov balansi ham valyuta kurslariga ta'sir qiladi; profitsit valyutaning mustahkamlanishiga, taqchillik esa zaiflashishiga sabab bo'ladi. Savdo shartlari, ya'ni eksport narxlarining import narxlariga nisbati ham valyuta kurslariga ta'sir qiladi, chunki yaxshilanish valyutaga talabni oshirishi mumkin.

Bundan tashqari, iqtisodiy ko'rsatkichlar, siyosiy barqarorlik va hukumat siyosati ham valyuta kurslariga ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiya, ishsizlik va YaIMning o'sishi mamlakatning raqobatbardoshligini belgilab beradi, barqaror siyosiy muhit xorijiy investitsiyalarni jalb qiladi va valyutaga bo'lgan talabni oshiradi. Shuningdek, global voqealar, masalan, tabiiy ofatlar yoki urushlar investorlarning ishonchiga ta'sir qilib, valyuta qiymatlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu tariqa, xalqaro

savdo va valyuta kurslari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar iqtisodiy va siyosiy omillar bilan yanada murakkablashadi.

1-rasm. Xalqaro savdo va haqiqiy valyuta kurslari¹

Ushbu grafik xalqaro savdo va haqiqiy valyuta kurslari o'rtasidagi munosabatni ko'rsatadi. Grafikda uchta asosiy ko'rsatkich aks ettirilgan:

- Reeksportning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi (% GDP) — bu ustunlar bilan ifodalangan bo'lib, mamlakatning yalpi ichki mahsulotiga nisbatan reeksport hajmini ko'rsatadi. Reeksport — bu import qilingan tovarlarning qo'shimcha qiymat qo'shilmasdan eksport qilinishi.

- Haqiqiy ko'p tomonlama valyuta kursi (Real multilateral e-rate) — qattiq chiziq bilan ko'rsatilgan, bu xalqaro valyuta kurslarining real o'zgarishini ifodalaydi. Bu kurs turli valyutalarning o'zaro qiymatini inflyatsiya va narx farqlarini hisobga olgan holda ko'rsatadi.

- CFA_Naira haqiqiy valyuta kursi (CFA_Naira real e-rate) — nuqta-qatorli chiziq bilan ifodalangan, bu ikki valyuta (CFA va Naira) o'rtasidagi haqiqiy almashuv kursining o'zgarishini ko'rsatadi.

Grafikdan ko'rinib turibdiki, 2004 yildan 2019 yilgacha reeksportning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi oshib borgan, ayniqsa 2013-2018 yillarda sezilarli o'sish

¹ <https://www.researchgate.net/publication/375836674/figure/fig2/AS:11431281209168752@1701692121324/b-International-trade-and-real-exchange-rates-Multilateral-and-bilateral-CFA-Franc-Naira.png>

kuzatilgan. Shu bilan birga, haqiqiy valyuta kurslarida sezilarli tebranishlar mavjud bo‘lib, ular xalqaro savdo hajmiga ta‘sir qilgan bo‘lishi mumkin.

Umuman olganda, ushbu grafik xalqaro savdo hajmi va real valyuta kurslari o‘rtasidagi murakkab o‘zaro bog‘liqlikni ko‘rsatadi. Valyuta kurslarining o‘zgarishi eksport va import hajmlariga ta‘sir ko‘rsatib, mamlakat iqtisodiyotining global savdodagi o‘rnini belgilaydi.

Xulosa. Maqolada xalqaro savdo va to‘lov balansi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik hamda valyuta kurslarining iqtisodiyotga ta‘siri batafsil tahlil qilindi. Valyuta kurslarining o‘zgarishi eksport va import hajmlariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi, bu esa mamlakat iqtisodining global savdodagi o‘rnini belgilaydi. Reeksportning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi oshishi iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, haqiqiy valyuta kurslaridagi o‘zgarishlar xalqaro savdo hajmiga ta‘sir qiluvchi muhim omil ekanligi ko‘rsatildi. Umuman olganda, valyuta kurslari va to‘lov balansi o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunish mamlakatlarning iqtisodiy siyosatini samarali shakllantirishda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ahmed, N. (2000). Export response to trade liberalization in Bangladesh: a cointegration analysis. *Applied Economics*, 32(8), 1077-1084.
2. Agosin, M. R. (1991). Trade policy reform and economic performance: a review of the issues and some preliminary evidence. United Nations Conference on Trade and Development.
3. Bertola, G., & Faini, R. (1990). Import demand and non-tariff barriers: the impact of trade liberalization: an application to Morocco. *Journal of Development Economics*, 34(1-2), 269-286.
4. Bown, C. P., & Crowley, M. A. (2007). Trade deflection and trade depression. *Journal of International Economics*, vol. 72, issue 1, pages 176-201.
5. Bussiere, M. (2013). Balance of payment crises in emerging markets: how early were the ‘early’ warning signals?. *Applied Economics*, vol. 45, issue 12, pages 1601-1623.
6. Abuselidze, G. (2017). From devaluation to stagflation (modern challenges, reasons, dangers).
<https://doi.org/10.2139/ssrn.3003563>
7. Arize, A. C. (1997). Conditional exchange rate volatility and the volume of foreign trade: Evidence from seven industrialized countries. *Southern Economic Journal*, 64(1), 235-254.
<https://doi.org/10.2307/1061049>

8. Bacchetta, P., & van Wincoop, E. (2000). Does exchange rate stability increase trade and welfare? *American Economic Review*, 90(5), 1093-1109. <https://doi.org/10.1257/aer.90.5.1093>
9. World Bank. (2020). World Development Indicators. The World Bank Group. <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators#>
10. Marjit, S., Byasdeb, D., & Sandip, M. (2000). Currency devaluation and exports: Separating actual from statistical. *Economic and Political Weekly*, 35(18), 1553-1558. <http://www.jstor.org/stable/4409238>

DAVLAT BYUDJETI TAQCHILLIGI VA DAVLAT QARZINING IQTISODIY OQIBATLARI

Kenjayeva Sabohat Safarovna

Termiz davlat universiteti “Iqtisodiyot” yo‘nalishi 3-kurs talabasi

safarovna04@gmail.com

Annotation: This article analyzes the economic consequences of the state budget deficit and public debt. The state budget deficit is considered as the difference between government expenditures and revenues. The aim is to analyze the causes of this deficit, its impact on the economy, and the problems associated with the growth of public debt. This article shows the main trends through statistical data and graphs.

Keywords: Government budget, deficit, public debt, economic consequences, fiscal policy.

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat byudjeti taqchilligi va davlat qarzining iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilinadi. Davlat byudjeti taqchilligi davlat xarajatlari va daromadlari o‘rtasidagi farq sifatida ko‘rib chiqiladi. Ushbu taqchillikning sabablarini, uning iqtisodiyotga ta‘sirini va davlat qarzining o‘shishi bilan bog‘liq muammolarni tahlil qilish maqsad qilingan. Maqola statistik ma‘lumotlar va grafiklar orqali asosiy tendensiyalarni ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Davlat byudjeti, taqchillik, davlat qarzi, iqtisodiy oqibatlar, moliya siyosati.

Kirish. Davlat byudjeti iqtisodiy tizimning muhim komponentlaridan biridir. U davlatning moliyaviy resurslarini boshqarish va iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Biroq, ko‘plab mamlakatlarda davlat byudjeti taqchilligi yuzaga kelmoqda, bu esa davlat qarzining o‘shishiga olib kelmoqda. Ushbu maqolada davlat byudjeti taqchilligining sabablarini va uning iqtisodiyotga ta‘sirini tahlil qilamiz.

Metodologiya. Davlat byudjeti taqchilligining sabablari va davlat qarzining iqtisodiy oqibatlari mavzusini ko‘rib chiqar ekanmiz, birinchi navbatda davlat byudjeti taqchilligining sabablarini ko‘rib chiqishimiz kerak.

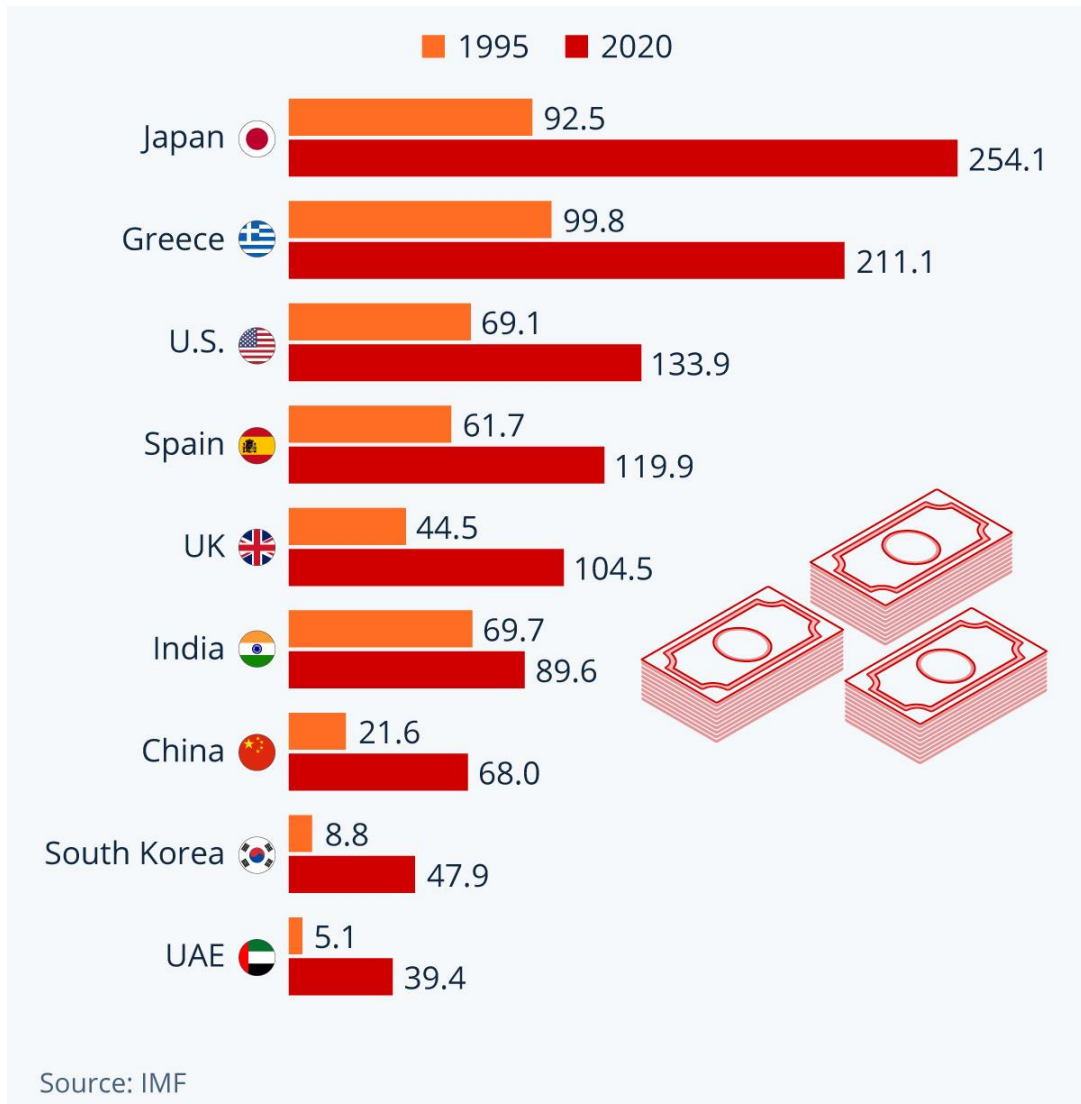
Byudjet kamomadi, davlat xarajatlari va daromadlari o‘rtasidagi muvozanatsizlik natijasida yuzaga keladi. Uning birinchi sababi davlat xarajatlarining oshishi hisoblanadi. Agar hukumat xarajatlarini ko‘paytirsagina, bu daromadlar ortidan kam bo‘lishi natijasida byudjet kamomadi yuzaga kelishi mumkin. Ikkinchi omil sifatida soliqlarni kamaytirishni keltirish mumkin. Soliqlarni pasaytirish davlatning daromadlarini kamaytiradi, bu ham byudjet kamomadiga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari iqtisodiy pasayishlar ham muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiyot sustlashganda yoki inqirozlar davrida davlat daromadlari pasayadi, bu esa byudjet kamomadini yanada kuchaytiradi. Demografik o'zgarishlar ham bu jarayonda ahamiyatli. Aholining yoshga doir o'zgarishlari, masalan pensiya yoshidagi odamlar ko'payishi, davlat xarajatlarini oshirib, byudjetga qo'shimcha bosim yaratadi.

Oxirgi sabab sifatida qarzdorlik bo'yicha to'lanadigan foizlarni keltirish mumkin. Davlat qarzlari bo'yicha to'lanadigan foizlar davlat xarajatlarini oshiradi va natijada byudjet kamomadiga olib kelishi mumkin. Shu sababli byudjet kamomadining sabablari bir – biri bilan bog'liq bo'lib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Davlat byudjeti taqchilligining sabablarini ko'rib chiqqan ekanmiz, davlat qarzining o'sishi keying ko'rib chiqadigan masalamiz bo'lib hisoblanadi.

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi kelgusi yillarda davlat qarzi sezilarli darajada oshib, kelgusi o'n yillik oxiriga kelib yalpi ichki mahsulotning 100 foiziga yetishi mumkinligini taxmin qilmoqda. Ushbu o'sish davlat xarajatlarining ortishi, jumladan, qutqaruv to'lovlari, rag'batlantirish paketlari va davlat daromadlarining kamayishi bilan bog'liq. Bir qator tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat qarzining yuqoriligi iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, ayniqsa qarzning YaIMga nisbati ma'lum chegaralardan oshib ketganda. Biroq, ayrim tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat qarzi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlar har doim ham salbiy emas va institutsional sifat kabi omillar yuqori qarz oqibatlarini yumshatishda muhim rol o'ynashi mumkin. Qarzdorlik darajasini oshirish uchun Xalqaro Valyuta Jamg'armasi va boshqa tashkilotlar byudjet taqchilligini kamaytirish va birlamchi balanslarni oshirish uchun fiskal tuzatishlar zarurligini ta'kidlamogda.

1-rasm. Davlat qarzi qanday oshdi?¹

Ushbu gradik 1995-2020 yillarda tanlab olingan davlatlarning Yalpi Ichki Mahsuloti (YaIM)ga nisbatan umumiy davlat qarzining ulushini foizlarda ko'rsatadi. Grafikdan ko'rinib turibdiki, ko'pchilik mamlakatlarda davlat qarzi sezilarli darajada oshgan. Masalan, Yaponiya 1995-yilda YaIMning 92,5 foizi miqdorida qarzga ega bo'lgan bo'lsa, 2020-yilda bu ko'rsatkich 254,1 foizga yetgan. Bu esa davlatning qarz yukining YaIMga nisbatan qanchalik ortganligini ko'rsatadi.

Shuningdek, Gretsiyada ham davlat qarzining ulushi 1995-yildagi 99,8 foizdan 2020-yilda 211,1 foizga oshgan, Amerika Qo'shma Shtatlarida ham bu ko'rsatkich 69,1 foizdan 133,9 foizga ko'tarilgan. Bu o'z navbatida global iqtisodiy sharoitlar, moliyaviy siyosatlar va davlat qarzining oshishi bilan bog'liq.

¹ <https://cdn.statcdn.com/Infographic/images/normal/23558.jpeg>

Xuddi shunday, Ispaniya, Buyuk Britaniya, Hindiston, Xitoy, Janubiy Korey va BAA kabi mamlakatlarda ham davlat qarzining YaIMga nisbati oshgani kuzatiladi. Bu holat davlatlarning moliyaviy majburiyatlari va iqtisodiy sharoitlari o'zgarishiga ishora qiladi.

Umuman olganda, davlat qarzining YaIMga nisbatan oshishi iqtisodiy barqarorlikka ta'sir qilishi mumkin bo'lgan muhim omil hisoblanadi. Qarzdorlikning oshishi davlat resurslarini boshqarishda ehtiyotkorlikni talab qiladi va iqtisodiy o'sish strategiyalarini qayta ko'rib chiqishni zarur qiladi.

Davlat byudjeti taqchilligi, xarajatlarning daromadlardan oshishi natijasida yuzaga keladi va bu holat davlat qarzining ortishiga olib keladi. Bunday qarzning ko'payishi bir qator iqtisodiy oqibatlarga sabab bo'lishi mumkin. Avvalo, davlat qarzi oshishi bilan birga, yuqori foiz stavkalari ham yuzaga keladi. Defitsitlarni moliyalashtirish uchun kredit mablag'lariga bo'lgan talabning ortishi foiz stavkalarining ko'tarilishiga olib keladi, bu esa korxonalar va jismoniy shaxslar uchun qarz olishni qimmatroq qiladi. Uzoq muddatli taqchillik esa milliy xarajatlarning kamayishiga olib kelishi mumkin, chunki hukumatlar qarzga xizmat ko'rsatish uchun ko'proq resurslarni ajratishga majbur bo'lishadi.

Bundan tashqari kamomadlarni bartaraf etish maqsadida hukumatlar soliqlarni oshirishiga to'g'ri kelishi mumkin, bu esa iqtisodiy faoliyatga va shaxsiy jamg'armalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Katta va doimiy taqchillik moliyaviy bozorlarda noaniqlikni keltirib chiqarishi va iqtisodiyotni iqtisodiy zarbalarga nisbatan zaifroq qilishi mumkin. Ba'zi iqtisodchilar yuqori qarz darajasi investitsiyalar va samaradorlikni kamaytirish orqali uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishi haqida fikr bildirmoqda. Shunday qilib, davlat byudjeti taqchilligi va uning oqibatlari iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xulosa. Ushbu maqola davlat byudjeti taqchilligi va davlat qarzi iqtisodiyotga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi. Taqchillikni kamaytirish va davlat qarzini boshqarish hukumatlar uchun muhim vazifa bo'lib, bu iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ahrari, M. (2020). Moliya va iqtisodiy barqarorlik. Toshkent: Iqtisodiyot va badiiy nashriyot.
2. Bahromov, A. (2019). Davlat byudjeti va iqtisodiy siyosat. Tashkent: O'zbekiston iqtisodiyot akademiyasi.

3. Davies, S., & Perkins, R. (2021). Fiscal Policy and Economic Growth: The Role of Budget Deficits and Surpluses. *Journal of Economic Policy*, 47(3), 235-254. doi:10.1016/j.jep.2021.01.003
4. Karimov, D. (2021). *Iqtisodiy o'sish va byudjet taqchilligi: Teoriyalar va amaliyot*. Tashkent: O'zbekiston Davlat iqtisodiyot universiteti nashriyoti.
5. Makarov, V., & Pivovarov, P. (2022). Byudjet siyosatining iqtisodiy ta'sirlari. *Journal of Fiscal Studies*, 35(4), 102-118.
6. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Macmillan.
7. Barro, R. J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy*.
8. Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector*. W. W. Norton & Company.
9. Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson.
10. Krugman, P. (2009). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. W. W. Norton & Company.
11. Muhammadjonov Bobirmirzo Botirjon o'g'li (2023) DAVLAT QARZI UNI BOSHQARISH ZARURLIGI VA DOLZARBLIGI. page 3
12. Davlat qarzi <https://uz.wikipedia.org/> CEIC's economic database <https://www.ceicdata.com/en>
13. TRADING ECONOMICS| 20 million Indicators for 196 Countries <https://tradingeconomics.com/>
14. Lebanon- national debt 2023| Statista <https://www.statista.com>

“DERMATIT: KLINIK KO‘RINISHLARI, ETIOLOGIYASI VA DAVOLASH USULLARI”

Yozdi: Meliqulov Javlonbek Ulug‘bek o‘g‘li
Alfraganus Universiteti Tibbiyot fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: Rixsiyeva Nazira Taxirovna
Alfraganus Universiteti Klinik fanlar kafedrasida dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada dermatit kasalligining etiologiyasi, patogenezi, klinik ko‘rinishlari va davolash usullari ilmiy asosda bayon etilgan. Dermatologiyada keng tarqalgan bu nospesifik yallig‘lanishli teri kasalligi tashxislash va davolash nuqtai nazaridan har tomonlama ko‘rib chiqilgan. Allergik, kontakt, atopik va seboreyik dermatit shakllari alohida o‘rganilib, zamonaviy davolash usullari, shu jumladan kortikosteroidlar, antigistaminlar va fizioterapevtik yondashuvlar haqida ma‘lumot berilgan. Shuningdek, profilaktika choralari ham alohida e‘tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Dermatit, teri kasalliklari, atopik dermatit, kontakt dermatit, allergik reaksiya, yallig‘lanish, davolash, profilaktika.

Kirish: Dermatit — bu terining yallig‘lanish kasalligi bo‘lib, turli xil tashqi va ichki omillar ta‘sirida kelib chiqadi. Bu kasallik turli yoshdagi bemorlarda uchraydi va surunkali yoki o‘tkir shaklda kechishi mumkin. Dermatologik amaliyotda keng tarqalgan bu kasallik ko‘plab etiologik omillarga ega bo‘lib, organizmning immun va allergik reaksiyalariga bevosita bog‘liq.

Dermatitning tasnifi: Dermatit bir nechta shakllarga bo‘linadi:

- **Kontakt dermatit** — tashqi omillar (kimyoviy moddalar, kosmetika, metall) bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri teri kontaktda bo‘lganida yuzaga keladi.
- **Allergik dermatit** — organizm sezuvchanligining oshishi natijasida yuzaga keladi, immun mexanizmlar asosida shakllanadi.
- **Atopik dermatit** — genetik moyillik asosida rivojlanadi va ko‘pincha bolalik davrida boshlanadi.
- **Seboreyik dermatit** — yog‘ bezlari faoliyati buzilishi fonida kelib chiqadi, ayniqsa yuz va bosh sohasida ko‘p kuzatiladi.

Etiologiyasi va patogenezi: Dermatitning rivojlanishida quyidagi asosiy omillar muhim rol o‘ynaydi:

- **Kimyoviy moddalar:** kir yuvish vositalari, bo‘yoqlar, kosmetik vositalar.
- **Fizik omillar:** sovuq, issiqlik, ultrabinafsha nurlar.
- **Allergenlar:** oziq-ovqat, chang, polen, dorilar.
- **Ichki omillar:** immun tizimining buzilishi, stress, gormonal o‘zgarishlar.

Patogenezda terining epitelial qatlamiga zarar yetishi, hujayra mediatorlarining (histamin, sitokinlar) faollashuvi, shish, eritema va qichishish kabi belgilar bilan kechuvchi yallig‘lanish reaksiyasi shakllanadi.

Klinik ko‘rinishlari: Dermatit turiga qarab klinik simptomlar farqlanadi. Umumiy belgilar quyidagilardan iborat:

- Eritema (qizarish)
- Shish
- Vezikula (pufakchalar)
- Eksudatsiya (namlanish)
- Qichishish
- Quruqlik va teri qavatlanishi
- **Atopik dermatit** bolalarda ko‘proq yuz, bo‘yin va tirsak sohalarida namoyon bo‘ladi, **kontakt dermatit** esa kontakt bo‘lgan joylarda aniq chegaralangan yallig‘lanish tarzida kuzatiladi.

Tashxislash usullari: Dermatitni tashxislash quyidagi asosda amalga oshiriladi:

- Klinik ko‘rik
- Allergik testlar (patch-test)
- Teri biopsiyasi (zarur hollarda)
- Anamnez yig‘ish va xavf omillarini aniqlash

Davolash usullari: Davolashda kompleks yondashuv talab qilinadi:

- **Mahalliy vositalar:** kortikosteroid kremlar (betametazon, hidrokortizon), antigistaminlar, antiseptiklar.
- **Sistemali terapiya:** og‘iz orqali antigistaminlar (loratadin, cetirizin), immunomodulyatorlar.
- **Fizioterapiya:** UVB nurlar bilan muolaja, fototerapiya.
- **Xalqona usullar:** dorivor o‘simliklar (romashka, kalendula) asosidagi kompresslar.

Profilaktika: Shaxsiy gigiyenaga rioya qilish

- Allergenlar bilan kontakti kamaytirish
- Terini parvarishlash (gipoallergen krem va losonlardan foydalanish)
- Stress omillarini nazorat qilish

Xulosa: Dermatit — turli xil omillar ta’sirida yuzaga keluvchi yallig‘lanishli teri kasalligi bo‘lib, klinik ko‘rinishlari xilma-xil va murakkab bo‘lishi mumkin. Davolash va profilaktika choralari individual tarzda yondashishni talab etadi. Vaqtida tashxis qo‘yish va to‘g‘ri davolash usullarini qo‘llash orqali bemorning hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fitzpatrick's Dermatology in General Medicine. 9th Edition. McGraw-Hill, 2019.
2. Bologna, J., Schaffer, J. "Dermatology." Elsevier, 2021.
3. Rook's Textbook of Dermatology. 10th Edition. Wiley-Blackwell, 2023.
4. Хожобаев Б.К. "Тери касалликлари ва уларни даволаш", Тошкент, 2020.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JINOYATCHILIK TURLARI VA UNING HUDUDIY TAFOVUTLARI

Dilnoza D. Tuxtamuratova

Buxoro davlat pedagogika instituti talabasi

Kalit so'zlar: jinoyat, jinoyatchilik, shaxsga, mulkka qarshi jinoyatlar, giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar, potensial xavf, geokriminologiya.

ANNOTATSIYA

This article describes the crimes committed on the territory of the Republic of Uzbekistan, their socio-geographical aspects, territorial recommendations of types of crime, gives relevant conclusions and recommendations on the topic.

В данной статье изложены преступления, совершенные на территории Республики Узбекистан, их социально-географические аспекты, территориальная специфика видов преступлений, даны соответствующие выводы и рекомендации по данной теме.

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi hududida sodir etilgan jinoyatlar, ularning ijtimoiy-geografik jihatlari, jinoyatchilik turlarining hududiy tavofutlari haqida bayon etilgan bo'lib, mavzu yuzasidan tegishli xulosa va tavsiyalar berilgan.

Sotsial geografiya o'zining ichki tuzilishiga, tarkibi va unga qo'shni fanlar bilan aloqa qilish imkoniyatiga ega. Ma'lumki, sotsial geografiya fani rivojlanib borgani sayin unda yangi yosh tarmoqlar vujudga kela boshlagach, ana shunday fanlar qatorida jinoyatchilik geografiyasi ham fan sifatida vujudga kelib, sekin-asta rivojlana boshladi. Jinoyatchilik geografiyasi ko'proq kriminologiya va geografiya fanlari qirrasida o'rganiladi. Jinoyatchilikni o'rganish XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlandi va kriminologiya nomini oldi, Kriminologiya so'zi lotincha "crimen" – jinoyat, yunoncha "logos" – ta'limot, ya'ni "jinoyatchilik haqidagi ta'limot" degan ma'noni anglatadi. Bunda jinoyat tushunchasi aniq bir jinoyatni emas, balki umuman jinoyatchilikni nazarda tutadi. Jinoyatchilikni jinoiy-hududiy kompleks sifatida o'rganish XX asrdan boshlandi. Aniqrog'i, XX asrning 20-30-yillariga kelib Yevropada keng miqyosda inson geografiyasiga bog'liq holda jinoyatchilik holatlari hududiy jihatdan tadqiq etila

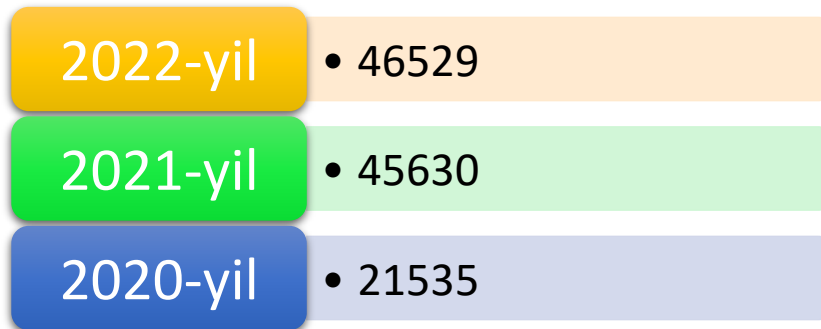
boshlandi va xaritalari ham yaratildi. Jahonda jinoyatchilik geografiyasini shakllanishi va rivojlanishida AQSH, Germaniya, Fransiya, Italiya davlatlarida jinoyatchilikning sabablari va uni oldini olish masalalari bilan shug'ullangan olimlarning xizmatlari beqiyosdir. Xususan, jinoyatni o'rganishda hududiy jihatlarni hisobga olgan holda birinchi tadqiqotlar fransuz kriminologi A.M.Gerpi va belgiyalik sotsiolog A.Kueteletlarga (1833-1835) tegishlidir. Republikamizda jinoyatchilik geografiyasi, jinoyatchilik turlarining hududiy jihatlari, geokriminogen vaziyat to'g'risidagi dastlabki ilmiy maqolalar A.S.Soliyev va uning shogirdlari tomonidan e'lon qilingan. 2006-yilda professor A.Soliyev ilmiy rahbarligida A.Qayumov "O'zbekistonda jinoyatchilikning ijtimoiy-geografik jihatlari" mavzusida tadqiqot olib borgan. Biroq, bu ish O'zbekiston miqyosiyada tadqiq qilingan. Tadqiqotda statistik, qiyosiy tahlil, tizim-tarkib usullaridan foydalanilgan. Shu bilan birga hozirgi kungacha kriminologik muammolarga oid turli ko'lamdagi ilmiy ishlar V.M.Bikov, J.Alimardonov, K.Mirzajonov, K.Abdurasulova, M.Rustambayev, U.Haydarova va boshqalar tomonidan bajarilgan

"Geokriminologiya" sotsial geografiyaning muhim bir qismi sifatida turli mamlakat yoki mintaqalarda sodir etilayotgan jinoyatlarga ta'sir etuvchi shartsharoit va omillar, shuningdek kriminogen vaziyatning hududiy xususiyatini o'rganadi. Geokriminologiya jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini o'rganish bilan birga, ayni paytda uning hududlarda yilning turli mavsum va vaqtlarida sodir etilishini, jinoyat sodir etgan shaxslarning sotsial demografik tarkibi hamda alohida turdagi jinoyatlarning sharoit va sabablarini ham tadqiq etadi.

Zamonaviy jinoyatchilik tarkibiy qismlarining yaxlitligi, ularning o'zaro bog'liqligi, ma'lum xususiyatlari bilan ajralib turadi. Jinoyatlar ko'p xususiyatlarning umumiylikiga qaramay, juda xilma-xildir. Bu obyektning hujum va tazyiqqa uchrashi, subyektlarning xulq-atvori, motiv va maqsadlari, dunyoqarashining xilma-xilligi, xatti-harakatlarining xususiyatlari, hayotiy vaziyat tarkibidagi farqlar tufaylidir. Jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy rivojlanishi bilan bir qatorda yangi jinoyatchilik turlari paydo bo'layotganini hayotning o'zi ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilning yanvar-iyun oylarida respublika bo'yicha ro'yxatga olingan jinoyatlarning umumiy soni 46529 tani tashkil etib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan o'sish 1.0% bo'ldi. Ushbu davrdagi jinoyatlar soni 10 ming kishiga nisbatan 13.1 taga yetgan.

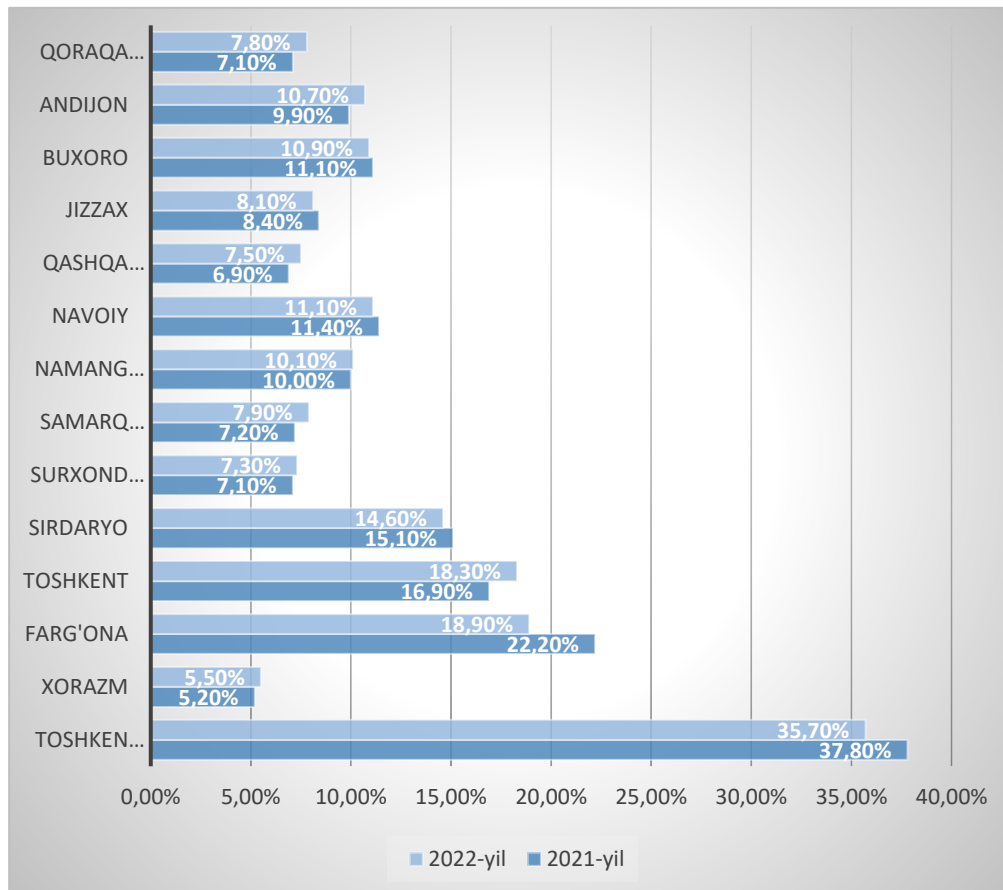
Oxirgi uch yilda qayd etilgan jinoyatlar soni 2.1 martaga oshgani qayd etilgan. Bu ko'rsatkich 2020-yilning yanvar-iyun oylarida 21535 tani tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilning shu davrida 46529 taga yetdi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda shahar aholisining salmog'i 51 foizni, qishloq aholisi esa 49 foizga teng. Shaharlarda potensial xavf katta ahamiyatga ega bo'lib, bunda aholining kichkina hududga to'planishi tufayli kichik aholi punktlariga nisbatan jinoyatchilik o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi. Shaharlarda qishloq joylariga qaraganda jinoyat sodir etish 3-4 marta ko'proq. Chunki qishloq ijtimoiy muhitida barcha bir-birini taniganligi sababli jinoyat qilish, o'g'irlangan narsalarni yashirish yoki sotish kabi hodisalar qiyinroq kechadi. Qishloq joylarda yashovchi aholining turmush darajasi ko'p jihatdan bir-biriga o'xshaydi. Shuningdek, qishloqlarda sodir etilgan jinoyatlar mahalla jamoasi va atrofdagi kishilarning e'tiboriga, muhokamasiga sabab bo'ladi. Shaharlarda esa, odatda, aholi o'ta zich, turli millat vakillari yashaydi. Ular aksariyat hollarda ko'p qavatli, an'anaviy qo'shnichilik munosabatlar uncha rivojlanmagan sharoitda istiqomat qilishadi. Ba'zan bir ko'p qavatli uyda yashasalar ham bir-birlarini tanimaydilar. Shuningdek, shaharlarda turli shaharchalarning mavjudligi ham o'ziga xos ijtimoiy muhit va geokriminogen vaziyatni vujudga keltiradi. Shaharlarda bu vaziyat bozor, ko'cha-kuy, vokzal, istirohat bog'lari, restoranlar va tungi klublarda boshqa shunga o'xshash joylar atrofida nisbatan keskinroq bo'ladi. Demak, shahar va qishloqqa xos bo'lgan jinoyat turlari mavjud bo'lib, shahar joylarida asosan shaxsiy kvartiralarda sodir etiladigan o'g'rilik, bosqinchilik, talonchilik, giyohvandlik, ta'qiqlangan vositalarni noquniy saqlash va sotish, qasddan badanga shikast yetkazish kabilar hisoblansa, qishloqda asosan taqiqlangan ekinlarni yetishtirish, sotish, mol-qo'y o'g'irlash, noyob hayvonlarni ovlash, yer uchastkalarini o'zboshimchalik bilan egallab olish kabilar uchraydi.

Jinoyatlar darajasi hududlar kesimida

(2021-2022-yillar yanvar-iyun oylarida, 10 ming aholiga)

Jinoyat darajasi ko'proq ma'lumot beruvchi ko'rsatkichdir, chunki jinoyatlarning mutlaq sonidan farqli o'laroq, u mamlakatda yoki ma'lum bir hududda jinoyatlarning tarqalish darajasini baholash imkon beradi.

2022-yilning olti oyida jinoyatchilikning eng yuqori darajasi kuzatildi. Toshkent shahrida 10 ming aholiga 35.7 , keyin bu gradatsiya Farg'onada 18.9 , Toshkent-18.3 , Sirdaryo - 14.6 , Navoiy -11.1 , Andijon - 10.7 , Namangan - 10.1 birlik hududlarda qayd etilgan. Xorazm viloyati jinoyatchilik darajasi bo'yicha oxirgi o'rinni egallab, bu yerda 5.5 ni tashkil etgan.

2022-yilda qayd etilgan jinoyatlar soni eng yuqori ko'rsatkichlari bo'yicha Toshkent shahri (10381 ta) , Farg'ona viloyati (7421 ta) va Toshkent viloyati (5421 ta) birinchi "uchlik"ni tashkil etgan bo'lib, ushbu hududlarda jinoyatlar sonining nisbatan ko'pligini bir qator sabab va omillar bilan izohlash mumkindir.

Masalan, aholi zichligi yuqoriligi, etnik jihatdan rang-baranglik, yuqori darajadagi urbanizatsiya, sanoatning ancha rivojlanganligi, yirik sanoat markazlarining mavjudligi va h.k. Shuningdek, bu hududlarda jinoyat sodir etish uchun obyektlar (turli xil resurslar) hamda ma'lum darajada "sharoit" mavjuddir. Yuqorida keltirilgan hududlar ichida Farg'ona viloyati jinoyatchilik turlarining hududiy farqlari bo'yicha o'ziga xos ijtimoiy-geografik xususiyatga ega. Xususan, O'zbekistonda sodir etilgan jinoyatlarning har to'rttasidan biri Toshkent shahriga to'g'ri keladi bu hududda jinoyatlarning asosiy qismi shahar qismida sodir etilsa, Farg'ona viloyati (Farg'ona sh., Qo'qon sh.) da esa bu holat biroz boshqacharoq bo'lib, viloyatda jinoyatchilik "keng" miqyosdagi geografiyaga ya'ni, har bir shahar hamda tumanlarda jinoyatchilikning ma'lum bir turi, yuqori ko'rsatkichi bilan ajralib turadi.

Ushbu hududlarda jinoyat sodir etishning ko'pligiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatishi mumkin:

- Sanoat ishlab chiqarishining rivojlanganligi va urbanizatsiya jarayonining nisbatan yuqoriligi.
- Aholining zich joylashuvi va migratsiya jarayonlarining intensivligi.
- Aholi milliy tarkibining ko'pligi va turlichaligi.
- Aholi orasida ichkilikbozlik va giyohvandlikka ruju qo'yilganligi.
- Milliy urf-odati, aholi e'tiqodining susayib ketganligi.
- Bozor, park, tungi klub, yirik savdo markazlarining shu hududlarda to'planganligi hamda jinoyat sodir etishga qulay sharoit borligi.
- Yuqori darajada tranzit holati, transport tizimi to'rining zich joylashuvi kabilar.

Jinoyatchilikni kelib chiqish sabablari maxsus sotsiologik so'rovlar asosida o'rganilgan. Tadqiqot obyekti sifatida Toshkent viloyati Zangi Ota tumani, hamda Bo'stonliq tumanlarining Tovoqsoy qo'rg'onida joylashgan qattiq rejimli koloniyada jazo muddatini o'tayotgan 310 erkak maxbuslar, shuningdek, Toshkent shahrida joylashgan ayollar qamoqxonasida jazo muddatini o'tayotgan 210 ta ayol mahkumlar va 196 ta voyaga yetmagan bolalar bilan, jami 716 ta respondentlar ishtirok etishgan. Ushbu maxbuslar orasida asosan jinoyatning o'g'irlik turi bilan ozodlikdan mahkum etilganlari ko'pchilikni tashkil qilgan bo'lsa, maxbuslarning o'zbek va tojik millatlari orasida giyohvandlik vositalari bilan bog'liq jinoyat

turlarining salmog'i yuqori. Rus mahkumlari orasida bezorilik hamda bosqinchilik

jinoyatlari, tatarlar odam joniga qasd qilish jinoyatining salmog'i nisbatan yuqoriligi kuzatilgan. Ayollar orasida jinoyatlarning asosiy qismi o'g'irlik bo'lsa, jinoyatning kelib chiqish sababini beshdan bir qismi erim degan javobni berishgan

O'zbekistonda jinoyatchikni quyidagi hududiy xususiyatlarga ajratish mumkin.

1. Iqtisodiyot sohasidagi jinoyat turlaridan o'zgalar mulkini talon-taroj qilish jinoyatlarining asosiy rayonlariga Sirdaryo, Jizzax, Andijon viloyatlarini kiritish

mumkin.

2. Bosqinchilik va talonchilik jinoyatlari ko'proq tarqalgan hududlarga Toshkent shahri va Toshkent viloyati hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi kiradi. Mazkur mintaqalarda ushbu jinoyat turlari respublika o'rtacha ko'rsakichlaridan birmuncha yuqoriligi bilan ajralib turadi

3. O'zlashtirish yoki rastrata jinoyatning asosiy hududlariga Jizzax viloyatini ko'rsatish mumkin. Bu yerda har 100 ta jinoyatdan 23 tadan ortig'i (respublikada

10,5 ta) mazkur jinoyat turi bilan jazolangan.

4. O'g'irlik jinoyati keng tarqalgan asosiy hududlarni Toshkent shahri, Andijon, Navoiy viloyatlari tashkil qildi. Bu mintaqalardan to'rtdan bitta jinoyatni o'g'irlik tashkil qiladi.

5. Giyohvandlik vositasi bilan noqonuniy ravishda muomla jinoyatlarining asosiy rayonlari sifatida Samarqand va Buxoro viloyatlarini tashkil qiladi.

6. Transport vositalarining harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish Qoraqalpog'iston Respublikasi va Namangan viloyatida ko'proq uchraydi.

7. Kishilar hayotiga qarshi jinoyat qasddan odam o'ldirish jinoyatlarining asosiy markazi Toshkent shahri bo'lib, bu yerda har 100 ta jinoyatning uchtasi odam o'ldirish bilan bog'liq. Yana Andijon, Sirdaryo, Namangan viloyatlarida ham kuzatiladi

8. Jinsiy erkinlikka qarshi jinoyat turlaridan nomusga tegish jinoyatining asosiy markazi Qoraqalpog'iston Respublikasi hisoblanadi.

Turlari bo'yicha ro'yxatga olingan jinoyatlar soni

(Birlik)

Ko'rsatkichlar	2019	2020	2021	2022
Jami ro'yxatga	46089	62081	111082	105215

olingan jinoyatlar				
Qasddan odam o'ldirish va o'ldirishga suiqasd qilish	359	406	426	365
Ulardan Qasddan odam o'ldirish	300	359	422	356
Badanga qasddan og'ir jarohat yetkazish	952	1076	1319	1223
O'g'rilik	5367	8164	19732	15237
Talonchilik va bosqinchilik	401	534	1344	913
Firibgarlik	6321	10496	24554	20591
Giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar	3347	3775	4722	5580
Bezorilik	1073	1565	3024	2574
Yo'l harakati va transport vositasidan foydalanish qoidalarini buzish (o'lim bilan tugaganlari)	1940	1689	2199	2088
Iqtisodiyot asoslariga qarshi, xo'jalik faoliyati sohasidagi,	7538	10005	33959	30736

boshqaruv organlarining faoliyat tartibiga qarshi				
---	--	--	--	--

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, jinoyatchilik ma'lum hududga xos xususiyatlarga ega. Jinoyatchilik geografiyasini hozirgi vaqtda yer yuzining barcha mintaqalarida rivojlantirish ustida sohaga oid olimlar tomonidan ulkan ko'lamdagi ishlar olib borilmoqda, ammo O'zbekistonda jinoyatchilik geografiyasi bo'yicha qator muammolar ko'zga tashlanadi. Jumladan, mazkur fan yo'nalishi bilan bog'liq yirik majmuaviy tadqiqot ishlari juda kam. Shu boisdan kelgusida ushbu sohada qator nazariy va amaliy tadqiqotlar amalga oshirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Komilova N.Q va boshqalar. Sotsial va madaniy geografiya darslik Toshkent., 2020.
2. Abdurasulova Q.R. Kriminologiya darslik.-Toshkent.,2007.-214 b
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining " Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizmini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-2833-sonli qarori.- T., 2017-yil 14-mart.
4. Farg'ona viloyati statistik axborotnomasi". Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi. -Farg'ona. 2020-yil 28-yanvar
5. Qayumov A.A." O'zbekistonda jinoyatchilikning ijtimoiy-geografik jihatlari". Geografiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi. -T., 2006-y.
6. Soliyev A, Raxmatov E. "Jinoyatchilik geografiyasining dolzarb masalalari" (Toshkent viloyati misolida).O'zbekiston geografiya jamiyati axboroti. 20-jild.-T., 1999-y. 117-120 s.

Internet resurslari

7. <https://lex.uz/ru/docs/-3141186>
8. <http://farstat.uz/uz/432-analiticheskie-materialniy-uz/4083-demografik-tahlil>

QAYTA TARASH TARANDISI MIQDORINI YIGIRILGAN IP KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI

prof. A.Pirmatov.

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institute

Ushbu maqolada, "Jizzakh textile" va "Uztex Shovot" koixonalanda olingan bir xil tarkibli aralashmadan (5-I; 4-II; 4-I), chiziqiy zichligi $T=29$ teks ($Ne=20$) qayta taralgan ipning ko'rsatkichlari qiyosiy tahlil qilingan.

В данной статье анализированы показатели гребенной пряжи линейной плотности $T=29$ текс ($Ne=20$), полученной на предприятиях "Jizzakh textile" и "Uztex Shovot" из смеси одинакового состава (5-I; 4-II; 4-I).

This article analyzes the indicators of combed yarn of linear density $T = 29$ Tex ($Ne=20$), obtained at the enterprises "Jizzakh textile" and "Uztex Shovot" on a mixture of the same composition (5-I; 4-II; 4-I).

Qayta tarash jarayonida tarandi miqdorini to'g'ri tanlash xomaki mahsulotlar va yigirilgan ip tozaligi hamda sifatiga qo'yilgan talablarni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega [1].

Qayta tarash tarandisi miqdorini xomaki va yigirilgan ip sifat ko'rsatkichlariga ta'sirini o'rganish maqsadida sinov tajribalari o'tkazildi.

Sinov tajribalari "Jizzakh textile" va "Uztex shovot" korxonalarining texnologik tizimi hamda yigirish rejasiga muvofiq o'tkazildi. Ikkala korxonada ham bir xil tarkibli aralashmadan (5-1; 4-II; 4-I) chiziqiy zichligi $T=29$ tekis ($Ne=20$) ipi yigirildi.

Sinov tajribasi rejasiga asosan qayta tarash mashinalarida tarandi miqdori "Jizzakh textile" korxonasida 14.5 %, "Uztex shovot" korxonasida 16.5 % miqdorida o'rnatildi.

Yigirilgan ip ishlab chiqarishining barcha o'timlarida tayyorlangan xomaki mahsulot va ipning sifat ko'rsatkichlari o'ganib chiqildi va tasdiqlangan me'yoriy ko'rsatkichlar bilan qiyoslandi. Ikkala variant bo'yicha tayyorlangan qayta

tarash piltasining nepslari korxonalarining “Uster Afis RPO-2” tizimida aniqlandi va 1-jadvalda jamlandi.

1-jadval

Qayta tarash piltasining neps ko’rsatkichlari

Ko’rsatkichlar	Korxonalar	Nepslar soni	Nepslar sonining o’rtacha	Yuzadagi Nepslar soni
Nepslar	“Jizzakh	63	60.2	26
	“Uztex shovot”	57	55	24

Ushbu jadvalning tahlilga ko’ra ikkala korxonaning qayta taralgan piltasidagi nepslar sonidagi farq unchalik ko’p emasligi aniqlandi.

Sinov jarayoning keying bosqichda ikkala korxonaning xalqali yigirish mashinalarida chiziqiy zichligi 29 teks (Ne=20) ip tayyorlanib ularning sifat ko’rsatkichlari zamonaviy Uster Tester 5 tizimidada o’rganildi. Sinov tajribalarining natijalari xalqaro Uster Statistics 2013 me’yorlari bilan qiyoslandi.

Halqali yigirish mashinalarida yigirilgan iplarning notekslik ko’rsatkichlari “Uster Tester 5-S400” sinov uskunasi aniqlandi. Yigirilgan ip namunalarining sifat ko’rsatkichlari 2-3 jadvallarda keltirilgan.

2-jadval

“Jizzakh textile” korxonasining chiziqiy zichligi 29 teks (Ne 20) qayta tarash ipining sifat ko’rsatkichlari.

Total test : 5/10 Single test(s)

Nr	U% %	CV m	CV m Im	CV m IOM	Thin - 30%	Thic k -	Thic k +35	Thin +50 %	Neps +200 %	Neps +280 %	sh	H
1	7.74	9.77	3.03	1.89	143.	0.0	24.0	3.0	10.0	1.0	1.65	7.54
2	7.74	9.77	3.03	1.89	143.	0.0	24.0	3.0	10.0	1.0	1.65	7.67
3	7.65	9.64	3.12	1.98	114.	0.0	26.0	2.0	13.0	1.0	1.71	8.09
4	7.86	9.90	3.61	2.58	125.	0.0	37.0	4.0	10.0	2.0	1.65	7.56
5	7.57	9.52	2.97	2.05	101.	0.0	23.0	2.0	7.0	2.0	1.66	7.73
6	7.62	10.6	3.09	2.06	100.	0.0	27.0	1.0	7.0	1.0	1.64	7.66
7	7.57	9.55	2.90	1.68	120.	0.0	25.0	1.0	9.0	3.0	1.72	7.86
8	7.80	9.84	3.20	2.05	137.	0.0	24.0	2.0	7.0	1.0	1.68	7.66
Mean	7.69	9.69	3.13	2.05	120.	0.0	25.4	1.9	8.5	1.4	1.67	7.72

CV	1.4	1.4	6.8	12.5	12.8	0.0	22.0	66.5	29.5	66.6	2.3	2.3
s	0.11	0.14	0.21	0.26	15.3	0.0	5.6	1.2	2.5	0.9	0.04	0.18
O95	0.09	0.12	0.18	0.21	12.8	0.0	4.7	1.0	2.1	0.8	0.03	0.15
Max	7.86	9.90	3.61	2.58	143	0.0	37.0	4.0	13.0	3.0	1.72	8.09
Min	7.57	9.52	2.90	1.68	100	0.0	17.0	0.0	5.0	0.0	1.60	7.54
USP07		<5				<5	<5	<5	7		25	55

3-jadval

“Uztex shovot” korxonasining chiziqiy zichligi 29 teks (Ne 20) qayta tarash ipining sifat ko’rsatkichlari

Total test : 8/10 Single test(s)

Nr	U %	CV m %	CV m 1m %	CV m 10m %	Thin - 40% /km	Thic k +35 % /km	Neps +140 /km	Thin -50% /km	Thic k +50 % /km	Neps +200 /km	sh	H
1/1	7.81	9.80	3.75	2.81	2.5	42.5	62.0	00	5.0	12.5	1.56	6.94
1/2	7.76	9.81	3.55	2.35	0.0	50.0	62.5	00	10.0	12.5	1.54	6.78
2/1	7.61	9.53	3.09	1.51	0.0	37.5	40.0	00	7.5	10.0	1.52	6.66
2/2	7.55	9.55	3.09	1.87	0.0	55.0	80.0	00	15.0	17.5	1.65	6.94
3/1	7.49	9.48	3.37	1.90	2.5	40.0	50.0	00	5.0	15.0	1.58	7.04
3/2	7.95	10.1	4.28	3.11	0.0	42.5	77.5	00	12.5	15.0	1.55	6.79
4/1	7.73	9.84	3.68	2.16	0.0	37.5	57.5	00	15.0	15.0	1.53	6.75
4/2	7.68	9.71	3.41	2.10	0.0	32.5	45.0	00	7.5	7.5	1.55	6.78
5/1	7.96	10.0	3.84	2.37	0.0	27.5	37.5	00	2.5	2.5	1.55	6.84
5/2	7.99	10.1	3.98	2.97	5.0	30.0	35.0	00	5.0	5.0	1.53	6.67
Meati	7.75	9.80	3.60	2.31	1.0	39.5	55.0	00	8.5	11.3	1.56	6.82
CV	2.3	2.4	10.5	22.3	174	21.7	29.4		52.2	43.5	2.4	1.8
s	0.18	0.23	0.38	0.52	1.7	8.6	16.2	0.0	4.4	4.9	0.04	0.12
O95	0.13	0.17	0.27	0.37	1.3	6.1	11.6		3.2	3.5	0.03	0.09
Max	7.99	10.1	4.28	3.11	5.0	55.0	80.0	0.0	15.0	17.5	1.65	7.04
Min	7.49	9.48	3.09	1.51	0.0	27.5	35.0	00	2.5	2.5	1.52	6.66
USP™1		<5	65	66	<5	<5	17	<5	32	18	21	25

Jadvalda o’rtacha qiymatlar solishtirilganda chiziqiy va kvadratik notekislik ko’rsatkichlarining farqi unchalik katta emas(7,75; 7,69; 9,80; 9,69)ligi ko’rinib turibdi [2].

Sinov natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki qayta tarash tarandisi miqdori farqi 2% bo'lsa ham, sifat ko'rsatkichlarida unchalik katta farq mavjud emasligini kuzatish mumkin, ya'ni ular Uster Statistics me'yorlariga mos keladi. Demak, o'rta tolali paxta ishlatilgan vaqtda qayta tarash tarandisi miqdorini yuqori darajada o'rnatmasdan ham talab darajasidagi yigirilgan ip olish mumkinligini keyingi sinov tajribalarida ham o'rganib chiqamiz.

Ushbu maqolada an'anaviy texnologiyada qayta taralgan ip ishlab chiqarishning standart usuli qo'llanilgan. Hamda shu usulda bir necha qayta tarash iplarining ko'rsatkichlari tahlil qilingan [3].

Adabiyotlar:

1. A.P. Pirmatov, C.L. Matismailiv, Q.G'. G'ofirov, Q.J.Jumaniyozov, Sh.F. Maxkamova, "Yigirish texnologiyasi" Toshkent-2015.
2. Uster Statistics 2013 me'yorlari.
3. A.S. Bagwan. Impact of spinning technologies on cotton yarn properties Melliland International 20(2), c 79-81 2014.

KELAJAKKA YETAKLOVCHI ENG TO‘G‘RI YO‘L-TA‘LIMDIR

Pardayeva Ashirgul Botirovna

ANOTATSIYA: Ushbu maqolada ta’limning har bir inson hayotidagi ahamiyati, uning kelajak sari yetaklovchi eng to‘g‘ri yo‘l ekanligi haqida fikr yuritiladi. Har kim katta orzular sari intilsa, o‘z oldiga aniq maqsad qo‘ysa, albatta unga erishadi. Biroq bunga erishish uchun eng avvalo sifatli ta’lim olish, o‘z ustida tinmay ishlash va bilimga intilish muhim. Maqolada aynan shu jihatlar – maqsad, harakat va ta’limning o‘zaro bog‘liqligi yoritib beriladi. Bugungi kunda o‘quvchilar an’anaviy (maktab, litsey, kollejda o‘qish) va onlayn (internet orqali) ta’lim shakllari orqali bilim olish imkoniyatiga egalar. Ushbu maqolada har ikkala ta’lim turi haqida solishtirma fikrlar berilib, qaysi biri yoshlar uchun foydaliroq ekani haqida tahliliy mulohazalar bildiriladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar ta’limga qanday ijobiy ta’sir ko‘rsatayotgani, o‘quvchilar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar, davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlar va ular natijasida paydo bo‘layotgan yangi yo‘nalishlar haqida ham so‘z boradi. Asosiy xulosa shuki, ta’lim – bu har bir insonning eng ishonchli poydevori, mustahkam tayanchi va kelajakdagi yutuqlarining asosi hisoblanadi. Yoshligidan bilimga chanqoq bo‘lgan inson kelajakda o‘z orzulariga erishadi. Harakat qilgan, sabr bilan o‘qigan, o‘zini rivojlantirgan har bir yosh avlod, albatta, jamiyatda o‘z munosib o‘rnini topadi. Maqola yoshlarni ta’limga jiddiy yondashishga, o‘z kelajagi haqida o‘ylashga va o‘z ustida ishlashga undaydi.

KALIT SO‘ZLAR: ta’lim tizimi, bilimga intilish, kelajak sari yo‘l, yoshlar maqsadi, motivatsiya, an’anaviy va zamonaviy ta’lim, onlayn o‘quv platformalari, texnologiyalarning ta’limga ta’siri, o‘z ustida ishlash, abituriyent hayoti, ta’lim islohotlari, bilim orqali muvaffaqiyat, shaxsiy taraqqiyot, o‘qitish metodlari, imkoniyat va rivojlanish.

Ta’lim jamiyatda nafaqat ilm berish, balki ijtimoiy barqarorlik, etika va qadriyatlarni saqlashda ham markaziy rol o‘ynaydi. Prezident Mirziyoyev shunday deydi: “Birovga qaram bo‘lmas, mustaqil fikrlaydigan avlodni tarbiyalash – ta’lim biz uchun birinchi dastur”. Tarixiy misol: O‘zbekiston mamlakatida eski va yangi madrasalar orqali qadimgi ilm-fan muassasalari rivojlandi, bu esa jamiyat tafakkurining poydevori hisoblanadi. Ta’lim insoniyat jamiyatining ajralmas va asosiy ijtimoiy institutlaridan biridir. Har qanday taraqqiyotga intilayotgan davlat, avvalo, ta’lim tizimini isloh qilish,

uni zamon talablariga mos ravishda takomillashtirish orqali barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. Ta'lim orqali inson intellektual salohiyati, ma'naviy-ma'rifiy dunyoqarashi, kasbiy tayyorgarligi va ijtimoiy faolligi shakllanadi. Shu ma'noda, ta'lim inson hayotini boshqaruvchi kuch, jamiyatni modernizatsiyalovchi omil sifatida e'tirof etiladi. Zamonaviy jamiyatda raqobatbardoshlikni ta'minlovchi asosiy omil bu — inson kapitali. Inson kapitali esa, o'z navbatida, ta'lim sifati va ko'lamiga bevosita bog'liqdir. Ta'lim orqali inson o'zining intellektual va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqaradi, muayyan kasbga ega bo'ladi, iqtisodiy faol subyektga aylanadi. Bu esa mamlakat taraqqiyotiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Prezident Shavkat Mirziyoyev bu borada shunday degan edi: “Yangi O'zbekistonni bunyod etish yo'lida eng asosiy va hal qiluvchi kuch — bu bilimli, zamonaviy fikrlaydigan, malakali, tashabbuskor yoshlarimizdir.”

Demak, har qanday iqtisodiy islohotlar, texnologik yangilanishlar, ijtimoiy barqarorlik — barchasi sifatli va raqobatbardosh ta'lim tizimisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Shu sababli, ta'lim tizimiga investitsiya kiritish — bu inson kapitaliga investitsiya kiritish, ya'ni jamiyat kelajagiga sarmoya demakdir. Yangi O'zbekiston konsepsiyasi doirasida “Uchinchi renessans” g'oyasi ilgari surilmoqda. Bu g'oya o'z ichiga faqat moddiy taraqqiyotni emas, balki ilmiy, ma'naviy va madaniy yuksalishni ham oladi. Bunday uyg'onish faqat keng qamrovli, chuqur va milliy qadriyatlarga asoslangan zamonaviy ta'lim orqali mumkin. Maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan tizimda olib borilayotgan islohotlar – aynan shu yuksalish tamoyillarini hayotga tatbiq etish vositasidir.

Bugungi kunda ta'lim tizimi keskin o'zgarishlarga duch kelmoqda. Texnologik taraqqiyot, global integratsiya, axborot muhitining o'sishi, pandemiya kabi omillar tufayli an'anaviy ta'lim shakllari o'zgarib, zamonaviy ta'limning yangi tendensiyalari shakllanmoqda. Bular ta'lim jarayonini zamonaviylashtirish, talabani individual xususiyatlariga moslashish, raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish hamda ta'lim sifatini oshirishni maqsad qilgan. An'anaviy ta'lim – bu o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi yuzma-yuz muloqotga asoslangan dars shakli bo'lib, yillar davomida asosiy metod sifatida faoliyat yuritib kelgan. Uning ustunliklari orasida ijtimoiylashuv, tarbiya, bevosita pedagogik yondashuvlar mavjud. Biroq XXI asrda, ayniqsa, 2020-yildagi COVID-19 pandemiyasidan so'ng onlayn ta'lim keng tarqala boshladi. Onlayn ta'lim: geografik chegaralarni yo'qotdi;

istalgan vaqtda ta'lim olish imkonini berdi;

o‘z-o‘zini o‘rgatish, mustaqil fikrlashni rivojlantirdi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev bu borada ta‘limning har ikki shakli muhimligini qayd etib: “Biz zamonaviy ta‘lim texnologiyalarini joriy etish orqali har bir yoshga ilm olish, kasb o‘rganish imkonini beramiz,”

— deya ta‘kidlagan. Demak, an‘anaviy va onlayn ta‘lim bir-birini to‘ldiruvchi ikki asosiy yo‘nalishga aylangan. Raqamli ta‘lim vositalari o‘quvchilar va talabalarga:

darslarni qayta ko‘rish,

mustaqil o‘rganish,

multimedia yordamida tushunchalarni chuqurroq anglash,

testlar orqali bilimni baholash imkonini bermoqda. Bugungi kunda ta‘lim tizimining shakllanishi va rivojlanish yo‘nalishlari tezkor sur‘atlar bilan o‘zgarib bormoqda. Bu jarayon nafaqat texnologik taraqqiyot, balki jamiyat ehtiyojlarining o‘zgarishi, mehnat bozorining yangi talablar bilan boyishi, shuningdek, inson hayotining uzluksiz o‘qib-o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoji bilan chambarchas bog‘liqdir. Kelajak ta‘limi ko‘proq moslashuvchan, raqamli, shaxsga yo‘naltirilgan va innovatsion bo‘lishi kutilmoqda. An‘anaviy ta‘lim ko‘proq bilim va ma‘lumot berishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, zamonaviy ta‘lim kompetensiyaga asoslangan yondashuvni asos qilib olmoqda. Bu — o‘quvchilarda:

tanqidiy fikrlash,

muammolarni hal qilish,

jamoada ishlash,

raqamli savodxonlik,

kreativ yondashuv kabi amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi.

Kelajakda ta‘limdan faqat nazariy bilim emas, balki ishlab chiqarish, iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarga mos kompetensiyalarni egallash talab qilinadi. Mustaqillik yillarida, ayniqsa, so‘nggi yillarda O‘zbekistonda ta‘lim sohasida tub islohotlar amalga oshirilib, zamonaviy va raqobatbardosh ta‘lim tizimini yaratish yo‘lida qator ijobiy siljishlar kuzatilmoqda. Bu islohotlar ta‘limning barcha bosqichlarini — maktabgacha ta‘limdan boshlab oliy ta‘limgacha, shuningdek, kasbiy va umrboqiy ta‘limni ham qamrab olmoqda. Mamlakat rahbariyati ta‘limni milliy taraqqiyotning asosiy ustunlaridan biri deb e‘tirof etmoqda. Shuningdek, xalqaro hamkorlik doirasida:

50 dan ortiq xorijiy universitet filiallari ochildi (London Metropolitan University, MISiS, Webster University va boshqalar);

o'quv dasturlari xalqaro standartlarga moslashtirilmoqda (CEFR, Bologna tizimi);

IELTS, GRE, GMAT kabi test tizimlarida o'qitish jadal rivojlanmoqda.

Islohotlarning natijalari quyidagicha ko'zga tashlanmoqda:

2024-yilda maktab o'quvchilarining xalqaro PISA baholashida ishtiroki yo'lga qo'yildi;

Respublika fan olimpiadalari va xalqaro tanlovlarda o'quvchilar ishtiroki ortmoqda;

yoshlar bandligi va kasbga yo'naltirish dasturlari samarali bo'layapti. Islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri — ta'lim jarayonini raqamlashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdir. Bugungi kunda: "UzEdu", Ziyonet, my.edu.uz kabi platformalar orqali elektron darslar, testlar, videoma'ruzalar taqdim etilmoqda.

Ta'lim — bu jamiyatning fikrlovchi, tahlil qiluvchi, ijtimoiy ongga ega bo'lgan individlarni shakllantirish, bilimli va yetuk avlodni tarbiyalash vositasidir. Har qanday davlatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy yuksalishi — ta'lim tizimining mukammalligi bilan chambarchas bog'liq. Mashhur faylasuf Jon Dyui ta'limni "hayotning o'zi va kelajakka tayyorgarlik emas, balki aynan hayotning o'zi" deb ta'riflagan. Bu fikr ta'limning faqat bilim emas, balki insonning jamiyatga moslashuvi, ongli shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur ijtimoiy jarayon ekanini ifodalaydi. BMT va UNESCO tomonidan e'lon qilingan 2030-yilga qadar Barqaror Taraqqiyot Maqsadlari ichida ta'lim 4-maqсад sifatida belgilangan: "Barchani o'z ichiga olgan, adolatli va sifatli ta'lim bilan ta'minlash va umr bo'yi ta'lim olish imkoniyatini yaratish."

Ta'lim nafaqat bilim beruvchi tizim, balki:

insonni ma'naviy jihatdan yetuk qiluvchi vosita;

jamiyatda barqarorlikni ta'minlovchi kuch;

inson ongini uyg'otuvchi ijtimoiy hodisadir.

Buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy ta'limni insoniy kamolot sari olib boruvchi yo'l deb bilgan. Unga ko'ra, inson faqat aql va bilim orqali jamiyatga foydali bo'la oladi. Shuningdek, Abdulla Avloniy ta'limni "saodatga eltuvchi yo'l" deb atab: "Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir", — degan edi. Bugun bu fikrlar o'z dolzarbligini yo'qotgani yo'q — aksincha, zamon sharoitida yanada muhimroq bo'lib bormoqda.

Milliy rivojlanish, ayniqsa:

texnologik yuksalish,

iqtisodiy mustaqillik,

siyosiy barqarorlik,

madaniy va ma'naviy uyg'onish — barchasi zamonaviy, sifatli, ochiq va innovatsion ta'lim tizimiga tayanadi Bugun ta'lim endi maktab, universitet, darslik va sinfxonalar bilan cheklanmaydi. U — raqamli, global, interaktiv, hamkorlikka asoslangan shakllarda namoyon bo'lmoqda. Shuning uchun ham O'zbekistonda:

ilm-fan bilan ta'lim integratsiyasi,

startaplar va texnoparklar orqali amaliy o'qitish,

xalqaro reytinglarga chiqish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Zamonaviy taraqqiyot sharoitida ta'lim inson hayotining ajralmas qismi, jamiyatning esa asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'lmoqda. Bugungi globallashtirilgan, tez o'zgarayotgan, raqobatbardosh muhitda har bir davlat o'zining iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy barqarorligini ta'minlashda, eng avvalo, sifatli, tizimli va uzluksiz ta'limga tayanmoqda. Ta'lim insonni nafaqat bilimli, balki ijtimoiy ongli, axloqan yetuk, mas'uliyatli va ijodkor shaxs sifatida shakllantiradi. Shu boisdan ham ta'lim — millat kelajagini belgilovchi, jamiyatni uyg'otuvchi, davlat taraqqiyotini ta'minlovchi eng muhim omil sanaladi. Ta'lim nafaqat bilim berish, balki qadriyatlar singdirish, tarbiya, ma'naviyat, shaxsiy rivojlanish, kasbiy yo'naltirish, zamonaviy ko'nikmalarni shakllantirish vazifasini ham bajaradi. Aynan shu boisdan dunyo bo'yicha ta'limga bo'lgan munosabat tubdan o'zgarib bormoqda — ta'lim endi resurs emas, balki eng muhim investitsiya, inson kapitalining asosi sifatida qaralmoqda. Bugungi kunda an'anaviy ta'lim tizimi yangi bosqichga chiqmoqda. Onlayn ta'lim, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, interaktiv platformalar, masofaviy o'qitish, individual yondashuv va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlar zamonaviy ta'limning ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. Shuningdek, umr bo'yi ta'lim olish konsepsiyasi — ya'ni har qanday yoshda, hayotning har qanday bosqichida o'qish, o'z ustida ishlash va rivojlanish zarurati ham umumiy xalqaro tendensiyaga aylangan.

Xususan, O'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar tub mohiyatiga ko'ra, jamiyatning intellektual salohiyatini oshirish, raqamli bilimlarni keng yoyish, innovatsion yondashuvlarni tatbiq qilish, pedagogik kadrlar salohiyatini oshirish

va ta'lim sifatini xalqaro mezonlar darajasiga olib chiqishga qaratilgan. Prezidentimiz tomonidan ta'limga oid qabul qilinayotgan farmonlar, qarorlar va strategiyalar bu sohaga bo'lgan davlat darajasidagi e'tiborni namoyon etadi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning "Ta'limni rivojlantirmasdan, hech qaysi islohot samara bermaydi" degan fikrlari bu boradagi umumiy siyosiy irodani aniq ifoda etadi. Ayni vaqtda respublikada raqamli ta'lim platformalari keng joriy etilib, o'quv dasturlari yangilanmoqda, maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan butun tizim bosqichma-bosqich modernizatsiya qilinmoqda. Xalqaro reytinglarga kirish, chet el universitetlari bilan hamkorlik, zamonaviy metodikalarni tatbiq etish, fan va amaliyot uyg'unligi, yoshlar bandligini ta'minlash kabi yo'nalishlar alohida e'tiborga molik. Umuman olganda, ta'lim inson hayotining barcha sohalariga bevosita ta'sir ko'rsatadigan ko'p qirrali jarayondir. Bugungi yosh avlod qanday bilim oladi, qanday fikrlaydi, qanday qadriyatlarga ega bo'ladi — ertangi jamiyat ham shunga mos ravishda shakllanadi. Shu sababli, ta'limga investitsiya — bu kelajakka investitsiyadir. Agar jamiyat o'z kelajagini o'ylasa, u avvalo ta'limni rivojlantirishi lozim. Sifatli ta'lim esa bilimli shaxsni, bilimli shaxs esa kuchli jamiyat va taraqqiy etgan davlatni ta'minlaydi.

Bugungi va kelajak avlodga munosib hayot yaratish, O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida barqaror va uzoq muddatli yutuqlarga erishish aynan ta'lim orqali, ilm, ma'rifat, madaniyat va ongli fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish orqali amalga oshadi. Shu bois har bir islohotning markazida inson bo'lishi, har bir inson esa sifatli ta'limga ega bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston – inson qadrini ulug'lash va erkin yashash jamiyati bo'ladi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – 2020-yil 23-sentabr, yangi tahrir.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli "Taraqqiyot strategiyasi" Farmoni.
4. Muhammadjonov A. Ta'lim falsafasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2015.
5. Qodirova M., Ergashev B. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va innovatsion metodlar. – Toshkent: TDPU, 2021.
6. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris, 2017.

7. OECD. Trends Shaping Education 2024. – Paris: OECD Publishing, 2024.
8. <https://edu.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi rasmiy veb-sayti.

SYNAPSES: INSIGHTS ACROSS THE DISCIPLINES
VOLUME-2, ISSUE-7 (31-Iyul)
MUNDARIJA

1	<i>RUHIY HOLATI BUZILGAN SHAXSLARGA NISBATAN MAJBURLOV CHORALARINI TAYINLASH O'ZIGA XOS JIHATLARI</i> <i>Xolikov Farxod Uktamovich</i>	4-7
2	MUSIQANING INSON SOG'LIGIGA TA'SIRI Iskandarova Dilnoza Tolibjon qizi	8-16
3	XALQARO SAVDONING TO'LOV BALANSI VA VALYUTA KURSLARIGA TA'SIRINI O'RGANISH Kenjayeva Sabohat Safarovna	17-22
4	DAVLAT BYUDJETI TAQCHILLIGI VA DAVLAT QARZINING IQTISODIY OQIBATLARI Kenjayeva Sabohat Safarovna	23-27
5	"DERMATIT: KLINIK KO'RINISHLARI, ETIOLOGIYASI VA DAVOLASH USULLARI" Meliqulov Javlonbek Ulug'bek o'g'li, Rixsiyeva Nazira Taxirovna	28-30
6	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JINOYATCHILIK TURLARI VA UNING HUDUDIY TAFOVUTLARI Dilnoza D. Tuxtamuratova	31-38
7	QAYTA TARASH TARANDISI MIQDORINI YIGIRILGAN IP KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI A.Pirmatov	39-42
8	KELAJAKKA YETAKLOVCHI ENG TO'G'RI YO'L-TA'LIMDIR Pardayeva Ashirgul Botirovna	43-49
	MUNDARIJA	50